

V ZEMI DURIANŮ

ŽIVOTNÍ OSUDY MUZIKANTA
JOZY ŠROGLA (1861–1924)

Dagmar Pospíšilová – Dagmar Winklerová (ed.)

NÁRODNÍ
MUZEUM : 205 let

JOZA ŠROGL

**NÁRODNÍ
MUZEUM : 205 let**

V ZEMI DURIANŮ

ŽIVOTNÍ OSUDY MUZIKANTA JOZY ŠROGLA (1861–1924)

Dagmar Pospíšilová – Dagmar Winklerová (ed.)

Národní muzeum
Praha 2023

Publikace vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/19.II.e, 00023272).

Vědecká redaktorka: PhDr. Zdenka Klimtová
Recenzovali: PhDr. Michaela Budiman, Ph.D.
Mgr. Ondřej Crhák

© Národní muzeum, 2023
© Dagmar Pospíšilová, Dagmar Winklerová, 2023

ISBN 978-80-7036-808-4 (print)
ISBN 978-80-7036-809-1 (pdf)

PODĚKOVÁNÍ

Vážíme si spolupráce s Národním muzeem, která umožnila vydání knihy o životě našeho prastrýce Józsefa Šrógla, jenž byl po všech stránkách inspirativní osobností.

Štěpánka Herout-Lhotová, Ivana Lhotová, Martin Sobotka

*Národní muzeum děkuje Štěpánce Herout-Lhotové, Ivaně Lhotové
a Martinu Sobotkovi za zajištění tisku této publikace.*

Michaela Budiman, Ondřej Crhák, Pavla Hubáčková, Fiona Kerlogue,
Zdenka Klimtová, Alice Kraemerová, Tereza Melicharová, Pavel Onderka,
Michaela Pejčochová, Tomáš Slavický, Adriana Stříbrná, Martin Šámal, Jan Šejbl,
Jan Šumpich, Adéla Tůmová, Jana Urbánková, Gabriela Vrtalová

OBSAH

ÚVOD	7
ŽIVOT JOZY ŠROGLA	8
ŠROGL A ŽENY	17
POSLEDNÍ ROKY ŽIVOTA	20
HUDEBNÍK JOZA ŠROGL (Tomáš Slavický)	25
SBĚRATELSTVÍ JOZY ŠROGLA	35
JAPONSKÉ UMĚNÍ	37
ČÍNSKÉ UMĚNÍ	39
ZBRANĚ	41
TEXTIL	43
KULTURNÍ A SBĚRATELSKÝ KONTEXT	46
ŠROGLOVA SBÍRKA V NÁPRSTKOVĚ MUZEU	56
ZÁVĚR	63
EDIČNÍ POZNÁMKA	64
JÓZA ŠROGL: S HOUSLIČKAMI SVĚTEM	69
EDICE KORESPONDENCE	329
VZPOMÍNKY RŮŽENY LHOTOVÉ (ROZ. ŠROGLOVÉ)	664
ŽIVOT JOZY ŠROGLA V DATECH	708
SUMMARY	717
PRAMENY A LITERATURA	719
JMENNÝ REJSTŘÍK	721
MÍSTNÍ REJSTŘÍK	730

ÚVOD

Josef Matěj Ferdinand Šrogl, český houslista, dirigent, hudební skladatel a pedagog, prožil výjimečný život. Housle mu otevřely dveře do celého světa. Byl světoběžníkem neklidného srdce, kterému byl celý svět malý. Zatímco ho čekali v Praze, kam se měl vrátit z Ruska, psal dopisy z Kolomba na Šrí Lance a dalších měst v jihovýchodní Asii, nemluvě o Kubě, kam se vypravil mezi dvěma pobyty v Rusku. Po cestě do Číny a Japonska ze Sibíře oznámil, že se vrací do Ruska, ale vzápětí si to rozmyslel a ozval se ze Singapuru, že pojedje zpět do Batávie, kde se původně nechtěl zdržet déle než pár měsíců. Nakonec se zde usadil a na život v tropech si zvykl. Dařilo se mu pracovně, úspěšně koncertoval, vedl hudební společnost, založil hudební školu, dával soukromé hodiny. Neklidné mládí pominulo a Šrogl si zvykl na usedlý život v Batávii, plynoucí bez větších výkyvů uprostřed přátel, které získal mezi evropskými rezidenty. Velké pracovní vytížení si kompenzoval svými sběratelskými zálibami, mezi které patřil sběr přírodnin, uměleckých předmětů, textilu, zbraní a evropského malířství. Občas se vypravil do Evropy, aby zmírnil svůj stesk po rodině, bratru Karlovi a sestře Růženě, kteří mu byli celý život velkou oporou. Jím adresoval své dopisy, z nichž se dozvídáme, jak v daleké cizině žil, co tvořilo jeho každodenní život, s jakou společností se stýkal, jaké měl přátele a záliby a co ho trápilo. Poté co se vrátil do Čech, aby se zde natrvalo usadil, sepsal své vzpomínky a poskytl nám tak unikátní obraz života v Nizozemské východní Indii na konci 19. století a v prvním desetiletí 20. století. V Čechách ale nakonec nezůstal a vrátil se do Batávie. V roce 1919 mu bylo padesát osm let. Přesto se na dalekou cestu vydal, byl vřele přijat, a i když se až na pár koncertů k veřejnému vystupování nevrátil, žil zde navzdory poválečným krizím a velkým společenským změnám vcelku klidně. Stáří s sebou ovšem přineslo stesk, pocit osamění a zdravotní neduhy. Zemřel čtyři roky po svém návratu.

Joza Šrogl byl velkou tvůrčí osobností nekonvenčního myšlení a laskavého srdce. Život zvládal s nadhledem, smyslem pro humor a vírou ve svůj šťastný osud. Shodou příznivých okolností se ho podařilo završit vydáním této knihy u příležitosti stého výročí jeho úmrtí.

ŽIVOT JOZY ŠROGLA

... neposednou krev měl houslista Joža Šrogl, jenž se dovedl toulat daleko světem.¹

Josef Matěj Ferdinand Šrogl² (30. 12. 1861 Hořovice³ – 18. 1. 1924 Batávie na Jávě), český hudebník, houslista, dirigent a skladatel prožil dětství na statku ve Volovicích (dnešní Olovnice), okr. Mělník, kde se v místním pivovaru vyučil sládkem. Své hudební nadání rozvíjel na varhanické škole v Praze⁴ pod vedením Františka Skuherského. Hru na housle studoval u Antonína Benewitze. Povinná vojenská služba ho přivedla do řady českých měst, kde úspěšně koncertoval. Po studiích se ucházel o vedení farního kůru na Moravě, které kvůli údajné náboženské vlažnosti nezískal. Vydal se proto do světa. Během své hudební kariéry vedl různé hudební spolky a pěvecké sbory a učil. Především byl ale úspěšným houslistou. Začínal jako soukromý učitel ve Starobilsku. Na zdejší život si rychle zvykl: *Věřil jsem se již tak ve zdejší poměry, že po dvouměsíčním pobytu skoro ani nevím, o čem zajímavém bych měl psát. A přece vycituji každým krokem, že život lidí, s kterými se stýkám, má jiný základ, jinou morálku a podléhá jiným vlivům nežli život můj.*⁵ Záhy mu nabídl pozici ředitele hudebního spolku v Rostově na Donu. Zde se ale dlouho nezdržel, stěžoval si na klima, které mu nesvědčilo. Navíc zde propukla cholera. V Čechách si krátce odpočinul: *Všude dobře, doma nejlíp. Jsem se sestrou a švagrem na Křivoklátě, kde se oddávám libému dolce far niente, odpočívám na prvních vavřínech, které se mi podařilo uloviti v cizině.*⁶ Dlouho ale odpočívát nevydržel. Brzy se v dopise svěruje: *Jsem zde za příčinou obstarání lístku do – nelekni se – Habany. Četl jsem „Za oceánem“ i „Americké povídky“ od Štolby⁷ a jedu se přesvědčit, jak daleko odpovídá jeho líčení skutečnosti.*⁸ Záhy nato odjel do Havany na Kubě, kde získal místo na konzervatoři a učil nejen hře na housle, ale také teorii hudby a vedl pěvecký sbor.

1 Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 26. 6. 1938, 46 (319), s. 2.

2 Šrogl běžně používal jen první jméno Josef, které zkracoval na Józa, popř. Joza, někde i Joža.

3 Viz Matřika, Hořovice (Římskokatolická církev), narození 1856–1870, s. 159. Dostupné z: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/5563/162#> [cit. 25. 9. 2023].

4 Pražská varhanická škola, s oficiálním názvem Ústav ku vzdělání varhaníků a ředitelů kůrů, působící v letech 1830–1890, kdy byla začleněna do Pražské konzervatoře, připravovala varhaníky, skladatele a dirigenty. [Starobilsk], 20. 12. 1886, Vzpomínky, II.

6 Křivoklát 12. 8. 1888, Vzpomínky, VII.

7 Josef Štolba byl autorem řady publikací. Knihu *Za oceánem* vydal několikrát, poprvé v roce 1874, *Americké povídky* v roce 1882.

8 Praha 16. 8. 1888, Vzpomínky, VIII.

1. Portrét Jozy Šrogl. Batávie, patrně 90. léta 19. století. NM – ANpM, ar. Šrogl.

Zároveň si vydělával práci v divadle jako kapelník. Onemocněl žlutou zimnicí a málem umřel. Po dvou letech se přes Mexiko, USA a Německo vrátil do Čech, aby pokračoval znovu do Ruska, tentokrát do Astrachaně, kde kromě koncertování učil na hudební škole a vedl hudební spolek. Přestože se mu dařilo, nechtěl se ještě usadit. *Vrtíš zajisté blavou nad tím, proč opouštíš místo, kde se mi tak dobře vede. Rozumný psycholog by snad rozlousknul oříšek, jádro snědl a, zabodiv skořápku, řekl: „Dobré bydlo píchá.“*⁹ Lákala ho Indie (míněno Nizozemská východní Indie, dnešní Indonésie). Astrachaň mu připomínala bratra Ferdinanda, který zde zemřel na tuberkulózu, a navíc *leccos nabývá vzexření, které neodpovídá mému pojmu o „líbí se mi to“, [...] začínám mít Astrachanu dost. To bude asi hlavní příčina, proč se má tulácká krev bouří, předvádí mozkou rozličné fantastické vidiny a neposlouchá šepotu rozumu.*¹⁰

9 [Astrachaň] 24. 4. 1894, Vzpomínky, XXXVIII.

10 Tamtéž.

2. Portrét Jozy Šrogl. Havana, 1888-1890.
NM - ANpM, ar. Kořenský, 12/37/4.

V srpnu roku 1894 se ale v Oděse loučil s Evropou s pochybnostmi, zda činí dobře: *Červ pochybnosti, nebylo-li by lépe spokojiti se tím dobrým, co se již podařilo nalézt, a nehledati jiného, zavrtává se čím dále tím hlouběji do vděčností oslabeného mozku.* Obával se, že mu bude chybět ruská pohostinnost a srdečnost.¹¹ Ale jeho touha navštívit Dálný východ a koncertovat všude, kde to půjde, zvítězila. Zprvu neměl jasnou představu, kam se vydá, proto se rozhodl ponechat vše náhodě, *kteřá se až doposud o mne mateřsky starala.*¹² Tak se dostal v říjnu 1894 po několika zastávkách v Kolombu, Penangu a Singapuru do Batávie (dnešní Jakarty). Zde přijal místo ředitele hudebního spolku Aurora, který již dva roky neměl žádné vedení. Šrogl se vrhl do práce, a přestože se mu dařilo dobře, nechtěl se zdržet déle než do května následujícího roku.

V dopise se svěřoval: *Dlouho to již asi v Batavii nevydržím! Vede se mi sice výborně, Hollandané jsou se mnou, jak se zdá, spokojeni, já s nimi též, ale jakýsi nepokoj, projeví se prozatím prohlášením mapy východní Asie a pečlivým počítáním peněz, ukazuje*

11 Odessa 15. 8. 1894, Vzpomínky, XL.

12 Mariánské Lázně 23. 6. 1890, Vzpomínky XXIII.

3. Vavříň, upomínka na koncert na rozloučenou. Rusko, Astrachaň, 13. 3. 1894, stříbro, tepané, ryté, v. 25, 5 cm, š. 26, 5 cm. Inv. č. A31580.

na plán dalšího cestování. Proč vlastně začínám pomýšletí na rozloučenou s Batavií, nevím. Jak jsem již podotkl, mám se dobře, začínám přivykatí svým novým známým a ceniti jich dobré vlastnosti – vůbec, cítím se skoro jako doma.¹³ Svoji dosavadní zkušenost ale shrnuje slovy: *Mnobo známých, málo přátel.*¹⁴ Doufal, že pobyt v Batávii bude brzy patřit k milým vzpomínkám jeho tuláckého života.¹⁵ Touha poznávat další města Dálného východu zvítězila: *Mně se podobná hra s osudem „kdo s koho“ lépe zamlouvá nežli zdoluhavé sedění na jednom místě s předem již určeným programem, z něhož odchytku tvoří jenom nepatrné události. Podařené „veni, vidi, vici“ nepostrádá půvabu.*¹⁶ Jeho odjezd patrně uspíšila *komedie s jedním velebným starcem*, která pro Šroglu měla blíže neupřesněné nepříjemné zakončení. Nešlo o profesní věci, ale čistě *privátní záležitosti.*¹⁷ O jejich charakteru můžeme pouze spekulovat. V červnu 1895 odjel přes Singapur do Hongkongu, Šanghaje a dále do Nagasaki a do Vladivostoku. Všude koncertoval a vydělával si na další cesty. Ve Vladivostoku ho zastihla lákavá nabídka k návratu do Astrachaně s úhradou cestovních nákladů. Přestože měl v úmyslu nabídku přijmout, cestou plány změnil a ze Singapuru poslal do Batávie telegram, že se vrací. V září 1895 se tam tak ocitl podruhé. Navzdory své tulácké

13 Batavie 27. 4. 1895, Vzpomínky, XLIX.

14 Tamtéž.

15 Batavie 18. 12. 1894, Vzpomínky XLVI.

16 Singapore 21. 6. 1895, Vzpomínky, LI.

17 Batavie 27. 5. 1895, dopis 105.

povaze si zde zvykl a rozhodl se zařídit na delší pobyt. Dařilo se mu dobře, získal mnoho přátel, a i když podnikal různé cesty po světě, vždy se do Batávie vracel. *Začínám si tu zvykat a cítit dobře; já se ostatně až doposud všude dobře aklimatizoval, zde tím více, an mám mnoho přátel, kteří se starají mi život v Batávii zpříjemnit.*¹⁸ Šrogl se po návratu opět ubytoval v Java hotelu¹⁹, kde si pronajal dva velké pokoje s verandou. Hotely v Batávii sloužily hlavně k ubytování Evropanů, kteří zde žili dlouhodobě: *Život v hotelích podobá se spíše životu v penzionátě. Většina hotelů má vedlejší budovy t. zv. paviljóny, kde bytují rodiny, které se nechtějí kvůli kratšímu pobytu na místě zařizovati. Tyto paviljóny bývají velice pohodlně zařízeny a je vzhledem ke zdejší drahotě pobyt v hotelu dosti levný.*²⁰ Zajímavé svědectví o tomto způsobu ubytování poskytla také překladatelka a cestovatelka B. M. Eliášová, která Nizozemskou východní Indii navštívila krátce po Šroglově smrti v roce 1925: *Hotely na Jávě jsou vlastně penziony: byt i stravu za tolik a tolik – nikdy nedostanete jen byt. A strava je i v lacnějších hotelích velmi hojná a dobrá. Snad nikde na světě se tolik nejí jako na Jávě. Jáva není zaplavována turisty a cestovateli; hotely jsou tam hlavně pro lidi na ostrově zaměstnané: úředníky a obchodníky. Bydlí tam nejen svobodní, ale velmi často i ženatí. Je to pohodlnější a nezdá se, že přijde levněji než starati se o vlastní domácnost.*²¹ Šrogl se opakovaně vracel do Grand Hotelu Java. V mezidobí využíval pohostinnosti svých přátel. Před svým prvním návratem do Čech v roce 1899 se přestěhoval na poslední dva měsíce před odjezdem k Zimmermannovi. *Nabídl mi pohostinství tak srdečně, že jsem je musil přijmouti, nechtěl-li jsem dobrého toho muže urazit. Po celý čas mého churavění navštěvoval mne několikrát týdně a přinášel dobrá slova i rozličné pochoutky k potvrzení svého, již osvědčeného přátelství.*²² K němu se uchýlil také v lednu 1900 po návratu z Čech: *Jakmile se mi podaří nalézt vhodný byt, upravím si vlastní pohodlné hnízdečko. Víš, že pohodlí je v tropech zcela vážnou, s leností nespojitou, podmínkou.*²³ Zimmermann ho ale přemluvil, aby u něho zůstal: *Ve velkém domě, který obývá sám, je místa dost, kuchař vaří, jak je v Indii zvykem, vždycky tolik, že se může najísti několik osob, a sklenička vína, kterou při obědě vypiju, nestojí za řeč.*²⁴ Zůstal u něho až do svého dalšího odjezdu do Evropy v říjnu 1904. Zpět se vrátil na jaře 1905 a i tehdy krátce pobýval u Zimmermanna. Poté se přestěhoval do Hotel de France: *Nevím, jak dlouho mne upoutá tentokrát Batávie, takže bych se nerad zařizoval na dlouho.*²⁵ Nicméně zde zůstal dalších pět let, až do roku 1910, kdy se vrátil do Čech, tentokrát, jak se domníval, natrvalo.

18 Batávie 25. 2. 1895, dopis 103.

19 Grand Hotel Java na Koningsplein patřil v době, kdy tam Šrogl žil, mezi tři největší hotely v Batávii. Dalšími byly Hotel des Indes a Hotel der Nederlanden.

20 Batávie 13. 7. 1906, Vzpomínky, Cl.

21 Eliášová 1928: 40.

22 Tanah Abang 15. 2. 1899, Vzpomínky, LXX.

23 Batávie 19. 2. 1900, Vzpomínky, LXXVIII.

24 Tamtéž.

25 Batávie 13. 7. 1906, Vzpomínky, Cl.

V Batávii Šroglovi vyhovovala kosmopolitní společnost, která ho obklopovala: *Časté obcování s lidmi různých názorů přispívá hojnou měrou k nabytí zřehlosti v rozličných jazycích. Ačkoliv nejrozšířenější řečí je u nás hollandština, mám příležitost cvičiti se též ve francouzštině, angličtině a italštině. Malajštinu zanedbávám.*²⁶ Jednotvárný, byť zajištěný život, ale Šrogl nelákal: *Nebýti mé bobémské povahy, k níž se přiznávám a jíž často poslouchám více nežli rozumu, zdála by se nudná perspektiva podobné cestičky, ztrácející se v mlhách dlouhých roků, k nevydržení. Na štěstí postačí nám bobémům k osvěžení nudy trochu potravy ducha, nebo zaměřující ji fantazie.*²⁷ A tak kromě práce, která vyžadovala mnoho energie, se věnoval četbě, přírodovědným studiím, shánění starožitných předmětů, ale také společenskému životu: *Veselý i radostný život, panující v krubu mých známých, zapuzuje každou myšlenku a starost o nejistou budoucnost. Zábava stibá zábavu, jedna slavnost následuje druhou. Obyvatelé Batavie, naučení zkušeností, jsou ve stálém qui vive proti zákeřnickému osudu a snaží se snad proto rychle užívati, co život poskytuje.*²⁸

Šrogl zpočátku dost často zvažoval, zda a jak dlouho vlastně v Batávii zůstane. Po pěti letech strávených v Batávii odjel na jaře 1899 poprvé navštívit rodinu v Čechách a nebyl ještě rozhodnut, zda se tam vrátí. Přemýšlel ale, zda by nebylo lepší zanechat tuláckého života a usadit se na jednom místě. Podmínky, za jakých v Batávii žil a pracoval, mu plně vyhovovaly: *pole činnosti je rozsáhlé, materiální vshody s ním spojené více nežli dostatečné a na oblibu obecnstva si nemohu až doposud stěžovati. Ale pořád ho ještě lákalo poznávání nových krajů, kde snad čeká velké, až posud nepoznané štěstí – snad též číhá natažená ruka sudičky, hotová přestříhnouti tenoučkou nitku života. Kdož to ví! Míti však již předem odpočítaný každý krůček a býti přesvědčen, že není možno uchýliti se z cesty ani o vlásek, byla by ta nejbhroznější myšlenka, která kdy strašila lidský mozek. To již raději stálou nejistotu, ale též svobodu a naději.*²⁹

Šrogl si ale na život v tropech zvykl: *Několik málo let, prožitých v Niz[ozemské] Indii, postačilo již utisknouti pečeť svou na zvyky a snad i na povahu mou. Po širokém, pohodlnosti přizpůsobeném životě se mi bude v Evropě stýskat – nové názory, rozšíření styků s mnoha cizími národy přispělo ulivem svým k částečné změně mé povahy.*³⁰ To byl i důvod, proč navrátilce z kolonií život v Evropě neuspokojoval: *Vymoženosti velkých měst, po kterých tak toužili v Indii, ztrácejí zblázka velkou část půvabu; nemohou nabraditi široký, volný život, jemuž přivykli a po němž se jim stýská. I já jsem v mnohém ohledu zklamán.*³¹ Šrogl si při své první návštěvě Čech uvědomil, že se mu zdejší poměry vůbec nezamlouvají, a proto se hned zpočátku vzdal myšlenky se zde usadit. *Čím déle zde žiji, tím více přicházím k přesvědčení, že by mne přeměna dobrého na špatnější sotva uspokojila.* A tak se vydal zpět

26 Batavie 10. 4. 1898, Vzpomínky, LXVII.

27 Batavie 8. 3. 1897, Vzpomínky, LXIII.

28 Tanah Abang 15. 2. 1899, Vzpomínky, LXX.

29 Batavie 2. 4. 1899, Vzpomínky, LXXI.

30 Singapore 13. 4. 1899, Vzpomínky, LXXII.

31 Amsterdam 5. 2. 1905, Vzpomínky, XC VII.

do Batávie: *Dostávám zase chuť měřiti síly své s osudem, [...] Spoléhám na stálý, nepřetržitý vliv své šťastné hvězdy, která bude, doufám, i na dále provázeti veškeré mé jednání.*³²

Azdá se, že ho skutečně šťastná hvězda provázela, alespoň prvních třináct let v Batávii, kdy prosperovala nejen jím vedená hudební společnost Aurora, ale také hudební škola, kterou se mu podařilo založit po vzoru haagské hudební školy. *Že se tento podnik neobešel bez intrik, velikých mrzutostí, neočekávané lhostejnosti, ba nepřátelství tam, kde se právem dal očekávati opak, dovedešsi představiti. [...] Převzetím nového úřadu nabrnilo se tolik práce, že toužím již nyní po oddechu.*³³ Navíc začala do hudebního života zasahovat velká konkurence. Vlivem rychlejší lodní dopravy přijíždělo do Nizozemské východní Indie stále více návštěvníků, mezi nimi i hudebníků, kteří se zde snažili prosadit. *Divím se, že se mi za podobných poměrů stále ještě daří udržeti se na dřívější výši.*³⁴ Důležitá byla podpora vlivných přátel: *každá osoba, působící na veřejnosti, má zapotřebí kroužek oddaných a s vlivem přátel, na které se může v čas potřeby (intrikování atd.) opřít.*³⁵ Šrogl ale takovou oporu ztrácel, ať už proto, že jeho přátelé umřeli, nebo se vrátili do Evropy. Za těchto okolností se stále častěji začal zabývat myšlenkou na návrat do vlasti. *Nejlepší léta prožil jsem holduje ideálu již v mládí vysněnému: poznání cizích krajů a zvyků jejich obyvatel. Příznivý osud vyplnil touhu moji za lepších podmínek, nežli jsem očekával. [...] Setrvá-li přízeň osudu i nadále, poštěstí se mi snad usídliti se již vbrzku ve vlasti; prozatím se snažím, aby doba ta nebyla příliš vzdálena.*³⁶

Život v Batávii byl sice profesně namáhavý, ale svým způsobem poklidný. Šrogl věděl, že by nemělo smysl opouštět dobré postavení a přesunout se jinam, kde by se musel teprve vypracovat. Proto se opakovaně rozhodl v Batávii zůstat, i když ho občas přepadl stesk po domově. *Zase uplynul jeden rok, kapka v moři nekonečnosti. Nebudeš zajisté překvapena, [...], že se mi časem pořádně stýská.*³⁷ Od podobných myšlenek ho ale odvádělo ohromné množství práce, které způsobovalo pocit trvalé únavy a přepracovanosti: *Takhle to asi sotva půjde; spal jsem posledních čtrnáct dní průměrně denně 4½ hodiny, a to ve zdejším klimatu a při tom nervním namáhání nejde.*³⁸ Bylo mu jasné, že bude muset svoji činnost omezit, anebo se zcela vzdát veřejného vystupování, což by ale znamenalo značné omezení příjmů. I když se časem rozhodl předat část práce kolegovi, aby mu zbylo více času na jeho vlastní hraní, cítil se čím dál více unavený: *Bývám někdy tak zemdlen, že, vyjma nevyhnutelné psaní, to odkládám z týdne na týden. I ta neděle mi mnoho odpočinku nepřinese. Přicházím domů po 12 h. a v 6 večer už zase mám co dělat. Je to skutečná dřina, a divím se, že to ještě vydržím.*³⁹

32 Račice 15. 10. 1899, Vzpomínky, LXXVI.

33 Batavie 13. 7. 1906, Vzpomínky, CI.

34 Tamtéž.

35 Batavie 6. 6. [19]06, dopis 247.

36 Batavie 15. 9. 1905, Vzpomínky, XCIX.

37 Batavie 30. 12. 1903, Vzpomínky, XCI.

38 Batavie 29. 7. [19]04, dopis 207.

39 [Batavie] 29. 2. [1908], dopis 261.

4. Joza Šrogl a Josef Kořenský v Batávii v roce 1901. NM – ANpM, ar. Kořenský, 12/37.

Únik nacházel ve svých zálibách, především ve sběratelství. Do Čech posílal nadšené zprávy, jaké předměty se mu podařilo sehnat: *Jak vidíte, sbírám pořád a oslažuji si tím ten svůj někdy pitomej život.*⁴⁰ Ten mu zpříjemňovaly občasné návštěvy krajanů, jako byl například v roce 1901 Josef Kořenský (1847–1938), se kterým se seznámil v roce 1899 při své návštěvě Prahy (obr. 4).⁴¹ *Velkým potěšením mi byla návštěva pana Kořenského, našeho věhlasného cestopisce; [...] neměl jsem zde ještě příležitosti uvítati krajana; byl mi proto oznámený příjezd svátkem, jehož půvab zvyšovala ještě roztomilost osoby hostovy.*⁴² Zdá se, že Kořenský udělal dojem nejen na Šroglu, ale i jeho přátele. *Přál bych si, aby milý pan Kořenský vzpomínal se stejným potěšením na svůj pobyt*

40 Bat[avie] 22. 3. [19]08, dopis 262.

41 Račice 15. 10. 1899, Vzpomínky LXXXIV.

42 Batavie 11. 7. 1901, Vzpomínky LXXXIV.

v *Batavii*, s jakým my v upomínce chovati budeme jeho návštěvu.⁴³ A skutečně, Kořenský často na svoji návštěvu vzpomínal, jak o tom svědčí i články, které příležitostně publikoval.⁴⁴ A byl to také on, kdo napsal po Šroglově smrti jeho nekrolog.⁴⁵

V roce 1905 se setkal s Miroslavem Urbánkem, lékařem, který cestou do Šanghaje cestoval se svojí sestrou po Jávě. Šrogl ho znal už z dřívější doby, kdy ve Východní Indii nastoupil jako vojenský lékař. S podmínkami práce ale nebyl spokojený, proto se raději ze závazku odsloužit povinné roky vykoupil a rozhodl se odcestovat do Číny.⁴⁶ V roce 1909, krátce před odjezdem do Čech, se Šrogl setkal se dvěma vědci, botanikem Karlem Dominem⁴⁷ a geologem Viktorem Danešem. *Krajani mne navštívili hned po příjezdu do Batavie, pospíchali však každý na místo svého působení, takže jsem se z jejich společnosti dlouho netěšil.*⁴⁸

V roce 1910 tlak konkurence zesílil natolik, že mu hudební společnost Aurora podlehla. Stejně tak První batávijská hudební škola, do které byly dle Šrogla vkládány větší naděje, než mohla naplnit, se rozpadla (obr. 5). *Pokud zkvétala Toonkunst, pracoval jsem s velkým zájmem a potěšením na jejím rozvíjení a mobu s uspokojením říci, že se úsilí mé dařilo. Nyní mne již nedrží nic v Batavii.*⁴⁹ Za těchto okolností a s těžkým srdcem Šrogl v doprovodu přátel Batávii opustil. *Zítرا opouštím tato místa, pochybuji, že je ještě kdy spatřím.*⁵⁰

Jak Šrogl prožil léta 1910–1919 v Čechách, téměř nevíme. Žádná korespondence z tohoto období není k dispozici. Bydlel střídavě u bratra Karla v Račicích na Moravě a sestry Růženy v Praze a pracoval na svojí knize Vzpomínek, kterou dokončil v létě 1914. Podle Růženiny vnučky Dagmar Lhotové se také věnoval hudbě, úpravě různých skladem a komponování.⁵¹

43 Tamtéž.

44 Viz Literatura.

45 Vesmír, 2, 1924, č. 3–4, s. 87–88.

46 Batavie 15. 9. 1905, Vzpomínky XCIX.

47 Dochovaly se tři dopisy z roku 1920, ze kterých je patrné, že Šrogl Dominovi posílal poštovní známky, viz Archiv Národního muzea, fond Karel Domin, k. 17.

48 Batavie 18. 11. 1909, Vzpomínky CVIII.

49 Batavie 16. 3. 1910, Vzpomínky CIX.

50 Singapore 2. 5. 1910, Vzpomínky CX.

51 Nepublikovaná stať Dagmar Lhotové.

5. Batávská hudební škola, kterou Šrogl založil. Jáva, Batávie, počátek 20. století. NM – ANpM, ar. Šrogl.

ŠROGL A ŽENY

Dlouhý, tropickým sluncem ožehnutý, bezký, vždy v dobrém rozmaru, objevil se v Praze skoro každoročně, pobytem ve světě jemně společensky vypulérovaný, byl znalcem mnoha exotických řečí.⁵²

Šrogl byl bezesporu pohledný muž, který se ženám líbil a ženy se líbily jemu. Je zřejmé, že se vztahům se ženami nevyhýbal, jak je patrné z dopisů bratrovi z dob, kdy si odbýval povinnou vojenskou službu a koncertoval: *Publikum dávalo pozor, jak orchestr hraje tutti a já zase dával pozor, jak holky po mně koukají.*⁵³ Z Boleslavi posílal nadšené zprávy o děvčeti, které ho velice zaujalo: [...] *čte ráda básně, jí preclíky, hraje housle a piano, umí psát podle nové módy [...]. Už jsme spolu daleko; [...]. Ostatně, nedivte se! Takový chlapiček jako já a pak ty moje geniální vlasy, to přec musí*

52 Lidové noviny (Brno), 46 (319), 26. 6. 1938, s. 2

53 Boleslav, b.d. (patrně 1882, kdy v Boleslavi sloužil).

*uchvátit každé jemnocitné srdéčko, [...]. Ó Bože! Je to děvča! Jako sklo.*⁵⁴ Navzdory prvotnímu nadšení vztah očividně žádné pokračování neměl a v dalších dopisech se o této dívce už nezmiňuje. Jak se dále vyvíjely jeho vztahy, nevíme. V mládí s bratrem na toto téma v dopisech žertovali: *Co se týká Tvé narážky na snad mé ožehnutí s nějakou tou kreolkou, podotýkám, že cesty Prozřetelnosti nikdo nezná, já ale až doposud na podobného cos nepomyslel, ač jsou tu holky po mojem gustu. Ostatně Ti tu hanbu neudělám, abych Ti vzal prvenství; a jak to stojí s Tebou?*⁵⁵

Také v Rusku si určitě na nezájem žen nemohl stěžovat. Poslední prázdniny před odjezdem do Nizozemské východní Indie trávil u strýce v Novočerkasku, kam se přestěhovala také *moje přítelkyně, slečna Marusja z Rostova. Známost jsem s potěšením obnovil [...].*⁵⁶ S ní a ještě jednou dívkou, Varvarou, na návrh její matky strávil tři týdny na statku Faminka poblíž Voroněže. V jejich veselé společnosti Šrogl svůj záměr připravovat se na cestu do Východní Indie brzy opustil: *V ochraně takých dvou andílků, jakými jsou moje milé kozačky, se ovšem pekel nebojím, ale k zápasu o život jsem se za pobytu svého ve Famince ničím nepřipravil.*⁵⁷ Dámy ho vyprovázely až do Oděsy, čímž mu asi odjezd příliš neusnadnily: *Loučení znesnadňují moje průvodkyně, [...].*⁵⁸ Přestože v Batávii původně nechtěl zůstat a zvažoval nabídku, aby se do Ruska vrátil, nakonec tak neučinil. Když v závěru své knihy Vzpomínek píše: *Moje ruská nevěsta Ksena Lvovna se provdala [...]*⁵⁹, patrně tak v nadsázce nostalgicky vzpomíná na mladá léta v Astrachani a rodinu Karbonierových, jejichž malá dcerka si ho oblíbila. *V přízni své malé ruské nevěsty stoupl jsem poslední dobou tak vysoko, že mi již bez přinucení podává ručku a vítá slovy: „Zdlámvstvej, d’áda Slogil“.*⁶⁰

V Batávii, kam přišel v třiceti třech letech a kde prožil druhou polovinu života, žil sám a hlavně po hotelech, jako řada Evropanů, kteří si podobně jako Šrogl nechtěli zařizovat vlastní domácnost. *Víš však, že jsem byl – kromě mládí a těch 10 let posledního evropského pobytu – stále sám.*⁶¹ Občas přijal pohostinství některého ze svých přátel, Zimmermanna a Neumanna, než si našel vhodné ubytování. Společnost, ve které se Šrogl pohyboval, tiše tolerovala svazky Evropanů s místními ženami. Šrogl si byl ale vědom úskalí takových vztahů: *Strach před okovy manželství přiměl již mnohého, aby nastoupil podobný volný poměr, který však skrývá v růžových svých poutech trní a bývá*

54 Boleslav 22. 9. 1882, dopis 6.

55 Habana 6. 12. 1888, dopis 38.

56 Faminka 7. 8. 1894, Vzpomínky, XXXIX.

57 Tamtéž.

58 Odessa 15. 8. 1894, Vzpomínky, XL.

59 Račice 5. 7. 1914, Vzpomínky, závěr.

60 Astrachan 4. 2. 1892, Vzpomínky, XXVIII.

61 Weltevreden 29. 5. 1923, dopis 410.

6. Portrét Jozy Šrogla. Mladá Boleslav, 1882.
NM – ANpM, ar. Kořenský, 12/37/2.

*leckdy, přes zdánlivou svou lehkost, až k omrzení pevný.*⁶² Společnost mu tak dělala různá zvířata: *Mládeneckou samotu sdílí se mnou orang-utan Honza.*⁶³

Šrogl se nakonec nikdy neoženil: *Znáš mé náhledy o ženitbě; jsem toho mínění, že je hudba příliš žárlivou milenkou, než aby se nedostala s mojí nastávající do vlasů, proto ctím „das ewig weibliche“ raději z patřičné vzdálenosti.*⁶⁴ A z této vzdálenosti i obdivoval krásu místních žen, a jak o sobě napsal, [...] *pro půvaby javánských krasotinek ukazuje rozhodně smysl, [...].*⁶⁵ Při návštěvě Sumatry se přesvědčil, že pověst o kráse hrdých Sumatranek nebyla přehnaná. [...], *skvostná postava velice výhodně vynikající přiléhavým, často bohatým úborem a zvláště přímé, hrdé držení těla činily z mnohé krásy těchto méně známých krajů zjev, na kterém utkvělo oko s rozkoší a obdivem. [...]* *Ztraceného dne jsem nelitoval.*⁶⁶

62 Batavie 31. 5. 1903, Vzpomínky, LXXXIX.

63 Batavie 13. 1. 1897, Vzpomínky, LXII.

64 Port Said 5. 11. 1899, Vzpomínky, LXXVII.

65 Bat[avie] 1. 10. [19]06, dopis 250.

66 Fort de Kock 12. 6. 1908, Vzpomínky, CV.

Poslední roky života v Batávii ho ale trápila samota, a jak si povzdechl: *Někdy naleze na člověka taková blbá chvíle, že se mu ani ta nejlepší holka nechce líbit.*⁶⁷

POSLEDNÍ ROKY ŽIVOTA

Šrogl strávil v Čechách téměř deset let. Rukopis Vzpomínek dokončil v předvečer první světové války, v létě roku 1914, a nebýt války, patrně by se do Batávie vrátil dříve. Jak napsal: *Někdy přenese se myslí – jako obláček po jasné obloze – touha po zemi, kde jsem strávil nejlepší léta svého života. Obraz Insulindy⁶⁸ zastkví se opět celým kouzlem své pohádkové krásy a vábí mne neodolatelnou mocí k sobě.*⁶⁹ A tak se koncem roku 1919 vydal zpět do Batávie. *Doufám, že se mi tam bude dařit jako až doposud všude, ale když to nepůjde, přijedu zase brzy domů.*⁷⁰ Přestože dorazil brzy ráno, k jeho velké radosti na něho přátelé již čekali. Během deseti let, která strávil v Čechách, se Batávie nebyvale rozrostla. Také množství Evropanů, kteří zde žili, se zvýšilo. Šrogl potěšilo, že se na něj nezapomnělo, novináři ho žádali o rozhovory a psali o něm lichotivé články.⁷¹ *Měl jsem z toho velké potěšení, protože to bylo důkazem, že jsem zde nadarmo nežil. Mé dobré jméno jako muzikant se osvědčilo.*⁷²

I když se Batávie značně změnila, Šrogl věřil, že si zvykne: [...] *dovedu se ve krátké době přizpůsobit každým poměrům.*⁷³ Starost mu nicméně dělal nedostatek vhodných bytů a povozů. Automobily byly drahé a obyčejné koňské povozy nebyly k dostání.⁷⁴ Stálé ubytování v hotelu, jak to bylo běžné ještě před válkou, už nebylo běžně dostupné, protože majitelé pochopili, že se jim více vyplatí krátkodobé pronájmy. Šrogl pomýšlel na pronajmutí tzv. pavilonu, což byla menší budova vedle většího domu, ale odrazovala ho cena. Nakonec si našel pokoj v penzionu a začal se zařizovat.⁷⁵

Ekonomická situace po válce nebyla jednoduchá. Šrogl před návratem do Čech zhodnocoval svoje finance investicemi do podniků, které před válkou prosperovaly. Krachy v důsledku krize se jim ale nevyhnuły. Peníze uložené v Batávii mu umožnily se sem vrátit, a i když například jeho přítel Neumann zkrachoval, Šrogl se díky stále dobrým výtěžkům s danou situací dokázal vyrovnat. *Na zpáteční cestu nemohu ovšem prozatím pomýšlet, ale snad se i to nějak zařít-*

67 Weltevreden 13. 3. 1923, dopis 331.

68 Insulinda, jméno, které indonéským ostrovům přiřkl holandský spisovatel Multatuli.

69 Račice 5. 7. 1914, Vzpomínky, závěr.

70 V Indickém oceánu, 22. 12. 1919, dopis 300.

71 Batavie 5. 2. 1920, dopis 306.

72 Weltevreden 2. 8. 1920, dopis 331.

73 [Batavie]18. 2. 1920, dopis 309.

74 [Batavie] 6. 2. 1920, dopis 307.

75 Weltevreden 3. 3. 1920, dopis 313.

dí.⁷⁶ V důsledku krize se spousta lidí ocitla bez práce, včetně hudebníků. Za dané situace narůstalo smýšlení proti cizincům.⁷⁷

První období vyžadovalo od Šrogl velké pracovní nasazení. V krátké době absolvoval tři koncerty, na které se musel připravovat, a po zbytek času dával soukromé hodiny. Ne všechny kritiky byly kladné. *Kdybych to nedělal pro výdělek (dostal jsem za ty 3 koncerty 500 zlat.), to bych slavnostně za takovou dřinu poděkoval.*⁷⁸ Přál si už klidnější život, a proto se vzdal dalšího veřejného působení. *Kvůli němu [klidu] dávám jenom hodiny, což je zaměstnání nepřilíš namáhavé a rozčilující.*⁷⁹

Šrogl sice vydělával více, než bezprostředně potřeboval, ale necítil se v Batávii už tak dobře jako dříve. Bydlení mu nevyhovovalo, proto hledal něco vhodnějšího. Aby mohl dávat hodiny, potřeboval být v centru, ale to bylo hlučné. Několikrát se stěhoval, naposledy ještě v dubnu 1923, tedy necelý rok před smrtí, a to do nezařízeného bytu, kde si musel vše včetně nábytku zakoupit. *Dá to obromnou práci a stojí houf peněz, což se mi právě nyní nebodí. Ale což dělat!*⁸⁰ V novém obydlí byl sice spokojenější, ale ani tam nenalezl vytoužený klid. Stěžoval si, že lidé v jeho okolí

7. Jozef Šrogl s houslemi. Batávie, 1922-1923. NM - ANpM, ar. Šrogl.

76 Weltevreden 13. 4. 1922, dopis 376.

77 Weltevreden 8. 1. 1922, dopis 369.

78 Weltevreden 20. 6. 1920, dopis 327.

79 Weltevreden 7. 11. 1920, dopis 339.

80 Weltevreden 7. 4. 1923, dopis 404.

ho považují za boháče, protože má věci umělecky cenné, které vzbuzují obdiv. Znamenalo to ale, že vše musel pečlivě schovávat a raději nikomu nic neukazovat. To ale úplně nešlo, protože byl odkázán na posluhu. Obával se tedy možného okradení. *I v tom ohledu se to zde proti dřívějšímu značně zhoršilo.*⁸¹ I když měl práce dost, cítil se osamělý. Začal si pohrávat s myšlenkou alespoň krátké návštěvy v Čechách, protože *na definitivním návratu do naší slavné vlasti prozatím pomýšlet nemohu. [...] mohl bych těžko se vzdálit na déle nežli 4–5 měsíců, protože by se moji žáci rozprášili na všechny strany a musil bych začínat znovu. [...], a protože nemám – jako v dřívější blabé době – před sebou ještě bromadu let k putování v tomto slzavém údolí, je otázka, nebylo-li by moudřejší, schovávat – pokud jsem toho schopen – co se dá na stranu a těšit se blabou nadějí, že se snad stanu někdy ještě tak bohatým, abych s tím zde praštil. Naděje je ovšem malá!*⁸² Stýskalo se mu, trpěl různými neduhy, a navíc ho opouštěli přátelé. Buď umřeli, nebo se vrátili do Evropy. Skonal i jeho dlouholetý přítel Zimmermann, bez kterého si Batávii ani neuměl představit. *Dnes jsem doprovodil k poslednímu odpočinku tělo zesnulého p. Zimmermanna. Čeho jsem se obával, stalo se, několik hodin po operaci zemřel. Ztratil jsem v něm vzácného přítele.*⁸³ Nejvíc ho zasáhlo, že se chce do Evropy přestěhovat i jeho poslední přítel van Heuven, *u kterého jsem si často oddychl a o nových záležitostech porozprávěl.*⁸⁴ Navíc van Heuvena ustanovil svým vykonavatelem závěti. Dal mu kontakt na sourozence *a řekl, co má poslat domů (bousle, kumšty, prsten atd.), prodat zde šaty a dr. v případě mé smrti.*⁸⁵ V této situaci ho začalo všechno mrzet. *To řvaní dětí, pískání a zpívání velkých, gramofony, mandolíny a kytary v pensionátě přivádí mne často do takového rozčilení, že bych hned se vším praštil.*⁸⁶

Srogl trpěl různými neduhy, ale své zdravotní problémy zlehčoval a nazýval je prostuzením. Když mu bratr nabízel, aby se vrátil, kdyby nemohl pracovat, že se o něj postará, poděkoval mu s tím, že to nebude zapotřebí.⁸⁷ Stěžoval si ale na bolesti svalů, rukou a na prsou, ale přičítal to nervovému přetížení. Svůj stav nepovažoval za nijak vážný, natož životu nebezpečný. *Při silnější a rychlejší chůzi mne počátku bolelo na prsou, takže doktor mínil, že je to jako u každého staršího člověka skleróza. Když mne však začaly bolet ruce (ale jenom po námaže) řek' že to je revmatismus zastaralý a nyní v jakousi influenci přešly. Polykám jody [...].*⁸⁸ Lékař ho ujišťoval, že *žádný vážnější orgán zasažen není, ale musím klidem dát do pořádku nervy. [...]. Předepsal: bromikali, a byl konec brůzy.*⁸⁹ Také mu doporučil zdravotní dovolenou,

81 Tamtéž.

82 Weltevreden 15. 8. 1922, dopis 387.

83 [Weltevreden] 14. 5. 1922, dopis 379.

84 Weltevreden 13. 3. 1923, dopis 402.

85 Weltevreden 2. 10. 1921, dopis 364.

86 Tamtéž.

87 Weltevreden 27. 10. 1922, dopis 392.

88 Weltevreden 29. 11. 1923, dopis 424.

89 Weltevreden 7. 12. 1923, dopis 426.

a tak se vydal na čtrnáct dnů do Malangu na východě Jávy, která má chladnější klima. *Přepřacoval jsem se a mám rozbité nervy. Není divu, když jsem skoro 4 roky pracoval každou neděli a svátek, jako bych byl mladší.*⁹⁰ V Malangu se potěšil návštěvou starého přítele Prillwitze, se kterým měl společnou zálibu ve sběru starožitností. *Bavíme se spolu, jak můžeme; já prohlížím jeho sbírky, někdy vyjdeme na obchůzku starožitníků atd.*⁹¹

Šrogl zemřel jen krátce po návratu z Malangu. Bylo to necelé tři týdny po jeho 62. narozeninách, dne 18. ledna 1924.

Oznámení o jeho úmrtí zaslal do redakce Národních listů dne 29. 1. 1924 Ing. František Procházka, který se podílel na stavbě železnice na Sumatře a se Šroglem se osobně znal:

*Zdvořile Vám sděluji, že 18. t.m. zemřel v Batavii pan Joža Šrogl, narozený 1862 [sic!] v Hořovicích. Zesnulý byl známý virtuos na housle. Dříve působil na různých místech v Rusku a na Kubě a roku 1894 přišel do Batavie, kde svojí skromností a velikým uměním se vepsal do srdcí jak obecnstva, tak i svých druhů v umění. Pod jeho vedením se stal spolek „Toonkunst Aurora“ nejlepším hudebním a pěveckým tělesem v Nizozemské Indii. V letech 1911 až 1920⁹² žil ve své vlasti. P. Šrogl byl též známým sběratelem starožitností japonských, čínských a javánských. Odešel s ním vzácný přítel všech Čechů v Indii žijících.*⁹³

Šrogl byl pohřben na křesťanském hřbitově ve Weltevredenu (obr. 9).⁹⁴

8. Náhrobek Jozy Šrogl v Batávii ve čtvrti Weltevreden.
NM - ANpM, ar. Kořenský, 12/37/6.

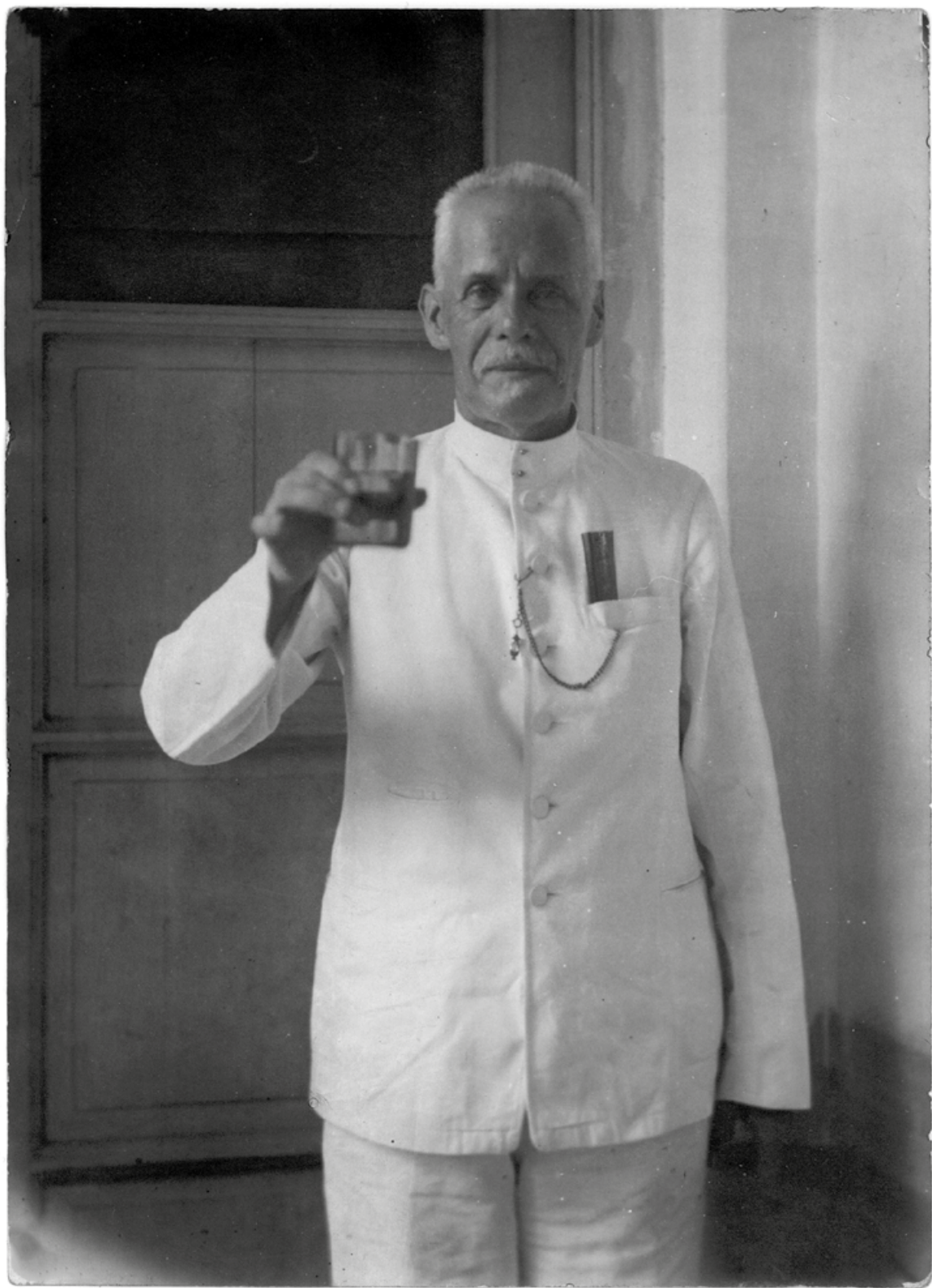
90 Tamtéž.

91 Malang 20. 12. 1923, dopis 427.

92 Ve skutečnosti žil v Čechách v letech 1910-1919.

93 Sawah Loento [Sawahlunto], 29. 1. 1924. NM-NpM, archiv, ar. Šrogl, 1/2-8b.

94 Hrob už s největší pravděpodobností neexistuje, jak konstatovala místní správa hřbitovů, protože v této oblasti došlo k masivním stavebním pracím souvisejícím s nedostatkem místa a rychlým rozvojem Jakarty v posledních desetiletích.

9. Portrét Jozy Šrogl. Batávie, 1922. NM – ANpM, ar. Kořenský, 12/37/5.

HUDEBNÍK JOZA ŠROGL

Tomáš Slavický

Ve svých dopisech se Josef (Joza) Šrogl představuje jako člověk zcestovalý a sečtělý, prozrazující široké zájmy a literární talent. Jeho profesí a celoživotní zálibou však byla hudba. Světoběžník a sběratel Šrogl byl totiž v první řadě houslistou, a to sólistou i učitelem. Kromě toho působil podle potřeby jako příležitostný, ale zjevně schopný dirigent a hudební organizátor. Hudba byla pro něho nejen obživou, ale též koníčkem až závislostí. Jak přiznává v jednom z dopisů: „*Jak víš, miluji houslovou brú náruživě. Kdybych nemohl nějakou nešťastnou náhodou více brát, ztratil by pro mne život polovinu svého půvabu. Hrátí však na nástroj, nevyhovující požadavkům hráčovým, je příčinou stálé nespokojenosti a trápení. Povede-li se, pojedu ještě letos domů.*“⁹⁵ Svě profesi se věnoval naplno, a jak bylo v jeho době obvyklé, obětoval jí i rodinu (více viz kapitola Šrogl a ženy). Co pro něho jeho housle znamenaly, vyznává v jednom ze svých dopisů: „*Ne nadarmo přirovnávají se housle k ženě; starosti a opatrování s nimi bývá často více, nežli s mnohou družkou života. K vyhledání dobrých houslí je zapotřebí podobné obezřetnosti, jako k vybírání ženy, zato však rozvod s neuspokojující drahou polovičkou je mnohem snadnější, ač se ne vždycky podaří.*“⁹⁶

Naše vědomosti o Josefu Šroglu jako hudebníkovi byly doposud velice skromné. Dá se dokonce říci, že jeho obraz získává na určitosti teprve nyní, díky zpřístupnění souboru dopisů a Vzpomínek. Povědomí o českém houslistovi a jeho úspěšné práci v zámoří se do naší hudební literatury dostalo především zásluhou Josefa Srba Debrnova (1836–1904), jehož zamýšlený hudební slovník zůstal v rukopise, ovšem pracovali s ním všichni pozdější lexikografové. Ač byl Šroglovým krajanem (narodil se v Debrnu sousedícím s Olovnicí, kde Šrogl vyrůstal), neznal místo narození, ovšem pečlivě zaznamenal všechny zprávy otištěné v novinách a časopisech. Jediné ucelené shrnutí Šroglu životopisu přináší prozatím heslo Graciána Černušáka v Československém hudebním slovníku (1965).⁹⁷ Další cenné reálie, zvláště k rodinnému zázemí, pak známe díky regionálnímu badateli Otakarovi Špecingerovi (1923–2014).⁹⁸

Vzhledem k tomu, že dochovaná korespondence začíná až v létech, kdy Šrogl odešel do světa, musíme se na prostředí jeho mládí tázat jiných zdrojů. Jeho rodištěm jsou Hořovice, ovšem školní léta strávil ve Volovici (dnešní Olovnice u Vel-

95 Batavie 10. 4. 1898, Vzpomínky, LXVII.

96 Vinohrady 5. 7. 1899, Vzpomínky, LXXV.

97 Gracián Černušák: Šrogl Josef, in: *Československý hudební slovník osob a institucí*, sv. 2, Praha: Státní hudební vydavatelství 1965, s. 721.

98 Otakar ŠPECINGER: Zapomínáný hudebník Josef Šrogl. *Listy z Unhošťska*, 1996, roč. 3, č. 11–12, s. 15. Tjž: Hudebník Josef Šrogl. *Zpravodaj z Velvarska*. Č. 11 (11.1996), s. 4. Tjž: Houslista se domů už nevrátil. *Mělnicko*. Č. 3 (21. 1. 1999), s. 3. Tjž: Hudebník Josef Šrogl - světoběžník z Olovnice u Kralup. *Mělnicko*. Roč. 43, č. 5 (28. 1. 2004), s. 3. Bibliografie viz https://ipac.svkk1.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0204377-srogl-Josef-18611924/ [2023].

var), kam se jeho podnikaví rodiče přestěhovali. Jeho nejvěrnějším životním soupeřem a adresátem mnoha dopisů se stal starší bratr Karel (1860–1938), pozdější lesní inženýr. Oba bratři byli v kontaktu po celý život, napsali si mnoho dopisů, a pokud to okolnosti umožnily, Joza zajížděl do moravských Račic, kde Karel působil jako nadlesní.⁹⁹ Pokud nás zajímají první zkušenosti malého Josefa s hudbou, musíme věnovat pozornost místu a regionu s mimořádnou hudební tradicí, ve které se pravděpodobně formovala jeho hudebnická osobnost i pozdější rozhodnutí věnovat se této profesi. Olovnice byla přiřkolena do sousedních Zeměch, kde ještě doznívala pověst vyhlášeného centra kantorské hudby. Olovnice i Zeměchy přináležely do roku 1850 k panství Zvoleněves (Herrschaft Swoleniowes), které patřilo toskánské větvi Habsburků. Toto malé panství se zámkem, velkostatkem a několika obcemi sousedilo s lobkovickou Nelahozevsi a choťkovskými Veltrusy, z druhé strany pak s Budeničkami a Zlonicemi rodiny Kinských.¹⁰⁰ Majitelé těchto panství v průběhu 18. a 19. století vesměs náleželi k filantropicky a vlastenecky smýšlející aristokracii. K jejich zálibám patřila nejen péče o vzorové hospodářské podniky v blízkosti Prahy, ale také o hudbu na patronátních školách. V Zeměchách byla úroveň kostelního kůru i taneční kapely nastavena vyhlášeným kantorem Antonínem Douchou (1784–1858), který kromě vedení kapel obětavě vyučoval školní děti hře na všechny potřebné hudební nástroje.¹⁰¹ Když byl za jeho působení vytištěn literárně ambiciózní popis zvoleněveského panství, jeho autor Franz Rosenblüh,¹⁰² profesí penzionovaný lékař, na adresu místního hudebního života poznamenal: *„Jako každý Čech, i obyvatel tohoto panství miluje zpěv, hudbu a tanec. Nejen bohatý, ale i chudý nechává své chlapce učit hudbě, zejména na dechové nástroje a nejlépe na trubku, takže mnoho synů místních obyvatel slouží jako jízdní trubači v c. k. vojsku. Dívky zdejších rodičů se učí zpívat a často na kůru dobře přednášejí těžké sólové party.“*¹⁰³ Rozšíříme-li pozornost na širší region, pak nepřehlédneme, že celé Dolní Povltaví bylo v 18. a 19. století krajem s kvalitním hudebním školstvím a doslova líhni mnoha hudebních talentů, reprezentovaných především Antonínem Dvořákem (1841–1904) vyrostlým v Nelahozevsi a Zlonicích. Před správní reformou (1848–1852) zde sousedila malá panství, jimž zajišťovala prosperitu

99 Gustav Novotný: Vrchní lesní rada ing. dr. techn. h. c. Karel Šrogl (1860–1938) a velkostatek Račice, in: *Výškovský sborník: sborník Státního okresního archivu Vyškov Slavkov u Brna: Státní okresní archiv Vyškov* [1], (1999,) s. 119–141.

100 Jaroslav Schaller: *Topographie des Königreichs Böhmen*, 1. Theil, Prag: W. Piskaczek 1785, s. 222–224.

101 František Slapnička: Črty z hudební minulosti Kralupska. 2. část. Hudební život kolem školy v Zeměchách. *Vlastivědný sborník Kralupska*. 1996, roč. 3, č. 1, s. 50–63.

102 Franz Rosenblüh: *Die grossherzoglich Toskana'sche Herrschaft Swoleniowes in historisch-, topographisch- und medizinischer Hinsicht*. Prag: K. Geržabek 1840.

103 *So eie der Böhme überhaupt, liebt auch der Bewohner dieser Herrschaft, Gesang, Musik unt Tanz. Nicht nur der Vermögendem auch der Arme lässt seine Knaben un der Musik, besonders in Blasinstrumenten, und vorzugsweise in der Trompete unterrichten, und viele Söhne hiesiger Einwohner stehen als Trompeter bei dem k. k. Militär; Mädchen gemeiner Eltern lernen den Gesang, und tragen oft schwierige Solopartien auf dem Chore recht gut vor.* Tamtéž, s. 59.

blízkost Prahy a přístupnost dopravní tepny na Vltavě. Vrchnostenští patroni, kantoři i vesničané navzájem soutěžili v úrovni místní hudební reprezentace, kterou se mohli pochlubit před hosty při poutích a posvíceních. Kostelní kůry i taneční kapely obvykle obstarávali sousedé s mládeží pod vedením řídicího učitele, který byl placen vrchností a vybírán především jako dobrý hudebník a organizátor. Tato prestiž kantorského úřadu přetrvávala ještě dlouho po zrušení vrchnostenských patronátů (1848) a zestátnění škol (1868), kdy se kulturní iniciativa začala přesouvat do občanských spolků. Mimořádná hudební tradice se tehdy rozvinula například v sousedních Blevicích, kde byly organizovány pravidelné koncerty v hostinci „U Primasů“ pod autoritou zámožné selské rodiny Brtníků. Mezi sólisty, zvanými z Prahy i z ciziny, několikrát vystoupil také student Josef Šrogl (1884, 1886).¹⁰⁴ Z místních hudebních rodů je třeba jmenovat též houslaře Homolky, kteří provozovali po pět generací houslařskou dílnu ve Velvarech a v Praze. S jejich potomkem Eduardem E. Homolkou (1860–1934) později Šrogl našel společnou řeč v záležitostech oprav houslí a sbírání houslových skladeb starých českých mistrů.

Jako první učitelé houslí jsou zmiňováni Josef Kratina a Josef Weber.¹⁰⁵ Studium u Josefa Kratiny (1862–1942) v Olovnici si můžeme představovat jako lekce u souseda o rok mladšího, který tou dobou studoval na pražské konzervatoři.¹⁰⁶ Druhý zmiňovaný, Josef Miroslav Weber (1854–1906), byl již houslistou na vyšší společenské příčce, tehdy byl již kapelníkem a primářiem dvorní kapely ve Wiesbadenu.¹⁰⁷ V jeho stopách šel pravděpodobně i Šrogl, který se, stejně jako kdysi jeho učitel, zapsal nejprve na varhanickou školu. Dal jí přednost před pražskou konzervatoří, která v té době prožívala své „zlaté období“ pod vedením houslového virtuosa Antonína Bennewitze a její absolventi měli dobré jméno po celém světě.¹⁰⁸ Předností varhanické školy byla důkladná hudebně teoretická průprava a výchova k všestranným hudebním dovednostem, potřebným pro budoucí učitele.¹⁰⁹ Proto ji vyhledávali hudebníci s vyššími ambicemi, včetně Antonína Dvořáka a Leoše Janáčka. Studium zde bylo rozvrženo tak, aby bylo zvládnutelné souběžně s učitelským ústavem. Šrogl místo toho zvládl zároveň soukromě studovat hru na housle,

104 <https://www.obecblevice.cz/obec/o-nas/historie-blevicke-koncerty/> [2023].

105 Černušák 1965.

106 Josef Kratina (1862–1942) narozen v Olovnici, absolvoval pražskou konzervatoř, působil v orchestru v Mariánských Lázních, později člen orchestru dvorní opery a učitel mistrovské školy v Drážďanech.

107 Josef Miroslav Weber (1854–1906), studoval na Varhanické škole a na Pražské konzervatoři u Antonína Bennewitze, poté se stal členem dvorní kapely v Sondershausenu, Darmstadtu (koncertní mistr) a Wiesbadenu (koncertní mistr a druhý dirigent opery), od r. 1894 koncertní mistr dvorní opery v Mnichově.

108 Podrobně viz Maruša Zupančič: At the Crossroads of European Violin Heritage: The Migration of Prague Violinists throughout Europe from the beginning of the nineteenth century up to the 1880s, *Hudební věda* 55 (2018), 1, s. 5–40.

109 Freemanová, Michaela: In the shadow of the Conservatoire: the Prague Organists College (1830–1889/90), *Hudební věda*. 2011, roč. 48, č. 4, s. 369–392.

a to přímo u ředitele konzervatoře Bennewitze.¹¹⁰ Tato praxe byla patrně dosti rozšířená, neboť krátce po Šroglově absolutoriu (1884)¹¹¹ se obě školy sloučily v jeden podnik poskytující úplné hudební vzdělání (1890).

Brannou povinnost absolvoval Šrogl u vojenské hudby. To ovšem nemuselo nutně znamenat, že by se vzdal houslí. Vojenská služba byla v Rakousku povinná od roku 1868, ovšem v muzikantských kruzích panovala značná solidarita a kapelníci měli zájem o instrumentalisty schopné hrát na více nástrojů. V rakouských plukovních kapelách bylo ve druhé polovině 19. století pravidlem, že se dokázaly přeskupit z dechové hudby v symfonický orchestr, a účastnit se i náročných koncertních podniků. Proto kapelníci upřednostňovali dobré hráče na smyčcové nástroje, které formálně přijali na některé méně exponované místo dechové kapely. Vojenské kapely navíc podléhaly pravidelné rotaci posádek, takže vojenský muzikant doslova poznal svět. Dalším specifikem rakouských kapel byly nízké platy kapelníků, vyvážené ovšem benevolencí vůči samostatným výdělečným podnikům. Pohotiví instrumentalisté tedy nejednou dostali možnost získat cenné zkušenosti i v komorní nebo sólové hře. Anž bychom tedy znali data a místa Šroglovy vojenské služby, můžeme předpokládat, že i toto prostředí přispělo k jeho profesnímu růstu.

Informaci o následujícím neúspěchu u konkurzu na místo chorregenta nejménovaného moravského kostela z důvodu náboženské vlašnosti je třeba brát jako nadsázku, Šroglovi vlastní. Vypovídá více o prostředí, s kterým se nesžil, než o jeho osobě či názorech. Moravské farnosti totiž prožívaly v poslední třetině 19. století obrodu spolkového života. V tomto hnutí, které bylo mnohem silnější než v Čechách, převzala iniciativu generace kněží odchovaná národním buditelem Františkem Sušilem (1804–1868). Důvodem k aktivitě na občanském poli byla mimo jiné blízkost Vídní, a tedy i zkušenost s dobovou velkoněmeckou politikou, která byla zároveň protislovanská a protikatolická. Pro moravského kněze byl proto budoucí regenschori nejbližším spolupracovníkem a pravou rukou při zakládání spolků. Na tuto roli připravovala své absolventy brněnská varhanická škola vedená od roku 1881 mladým Leošem Janáčkem, a to jistě energičtěji nežli varhanická škola pražská. Anž bychom tedy znali podrobnosti, předpokládáme, že si dotyční vyjasnili rozdílné představy o své budoucnosti již při přijímacím pohovoru a sedmadvacetiletý Šrogl se místo kantorského řemesla vydal do světa.

První „štací“ ve světě se stal Starobilsk v Charkovské gubernii. Nabídka z většího města na sebe nenechala dlouho čekat, takže v létě 1887 již Šrogl píše z Rostova na Donu. Evropská část ruského impéria byla tehdy schopna nabídnout

110 Černušák 1965.

111 Jan BRANBERGER: *Das Konservatorium für Musik in Prag. Zur 100. Jahrfeier der Gründung im Auftrage des Vereines zur Beförderung der Tonkunst in Böhmen*. Praha: Verlag des Vereines zur Beförderung der Tonkunst in Böhmen 1911, s. 356.

zajímavou práci mnoha začínajícím hudebníkům. Šlo především o dnešní Ukrajinu a kavkazské země, kde tehdy probíhaly velké snahy o modernizaci a rozvoj občanského života. Tamější města měla zájem o učitele hudby, sbormistry a dirigenty hudebních spolků. Podle zpráv v dopisech začal Josef Šrogl v Rostově zkoušet klasická orchestrální díla (Beethoven, Schumann) i dobové novinky (Grieg), přičemž nezapomínal ani na ruské autory (Mussorgskij). Po spojení pěveckého a orchestrálního tělesa nastudoval velkorysé oratorní projekty (Schumann, Bruch, Gade).

Po koncertní sezóně 1887/8 opustil Šrogl Rostov a po zastávce v Paříži zamířil do kubánské Havany, kde získal místo na konzervatoři. V Havaně zažil poslední léta před španělsko-americkou válkou (1898), kdy byla Kuba ještě španělskou kolonií s rázovitou místní i kosmopolitní kulturou. Šrogl, který se po krátké době naučil španělsky a zapojil do místního hudebního života, se osvědčil jako bystrý pozorovatel zdejších hudebních realit. Neúspěchem skončila jeho velkorysá snaha zprostředkovat Havaňanům výpravnou hru Ladislava Stroupežnického *Krištof Kolumbus* se scénickou hudbou Mořice Angera, která byla s úspěchem provedena v Praze. Šrogl celý text přeložil do španělštiny a nechal jazykově zrevidovat, ovšem jednání skončila na neochotě pražské strany, kde byl očekáván zisk za provozování v cizině.¹¹²

Píše-li houslista Šrogl o svém konkurzu, úvodním koncertu a dalších podnicích, podává při tom též cenné informace o svém houslovém repertoáru. Z programů můžeme vyčíst, že zvládal nejobtížnější houslové koncerty své doby (Paganini, Bruch), efektní kusy virtuózní literatury (Sarasate, Wieniawski) i neméně obtížné klasické komorní skladby vyžadující dokonalou souhru s doprovázcem (Beethoven). Z toho můžeme usuzovat, že se držel mezi dobovou interpretační špičkou a že se i při různorodých pracovních úkolech, které angažmá na konzervatoři vyžadovalo, udržoval jako sólista v dobré kondici.

Působení v Havaně (1888–1890) skončilo po dvou letech, snad i vinou prodělané nemoci, kterou popisuje se všemi podrobnostmi.¹¹³ Mezi nimi nechybí popis horečnatých delirií s hudební ukázkou, která je brilantní parodií na dobovou virtuózní houslovou literaturu. Po návratu domů Šrogl využil možnosti pokračovat v práci v Rusku, takže po prázdninách píše z Rostova a informuje o nabídce z Astrachaně, kde zůstal čtyři sezóny (1890–1894). Také zde se zjevně rychle včlenil do uměnilovné společnosti a získal dobré přátele. Jak píše domů, získal zajímavé místo s širokou pracovní náplní: „*Jsem smlouvou zavázán býti upravujícím muzikálními klasami (ředitelem hudební školy), říditi sbory, po případě i orchestr spolu, sestavovati programy k veřejným koncertům, připravovati ku konci sezóny žákovské*

112 Habana 24. 7. 1889, Vzpomínky, XVII.

113 Habana 5. 9. 1889, Vzpomínky, XIX.

*produkce a vyučovati všechny třídy ústavu theorii, vyšší třídy též dějinám hudby. Z houslových žáků mám pouze nejpokročilejší.*¹¹⁴ Již po prvních zkouškách vyjádřil spokojenost s úrovní smyčcového orchestru, sboru a sólistů, s přátelskou podporou nejvyšších kruhů, i s volným úvazkem ve škole, který umožňoval věnovat se studiu čili nástrojovému cvičení. Během Šroglova ředitelství se vlivní Astrachánci v Petrohradě přičinili o přijetí své školy pod záštitu Carské hudební matice (1893),¹¹⁵ což značně pozvedlo její prestiž i možnost dalšího růstu. Ze čtyř sezón v Astrachani informuje o návštěvách hudebních osobností včetně českých hudebníků v Rusku, o uspořádání vzpomínkového koncertu na zemřelého P. I. Čajkovského,¹¹⁶ a nakonec také o svém rozhodnutí se do Ruska více nevracet.

Po několika hudebních zážitcích z cejlonského Kolomba a Singapuru následuje v dopisech nejdleší a nejlépe zdokumentovaná část Šroglovy hudební kariéry, která se odehrávala v Batávii, dnešní Jakarta. V tehdejší hlavní město Nizozemské východní Indie našel poměrně stabilní angažmá, které se několikrát snažil opustit, ovšem pokaždé se opět vrátil. Zde se vypracoval z cizince, který přišel zkusit štěstí v exotickém kraji, do role organizátora hudebního života a známé osobnosti. V Batávii se též dočkal určité zámožnosti, která mu umožnila žít na standardu doma jistě těžko dosažitelném, opatřovat si mistrovské housle v nejvyšších cenových možnostech, a především jezdit domů. Jeho domovskou institucí se stal hudební spolek *Vereeniging Toonkunst Aurora*, který provozoval filharmonickou společnost, hudební školu a později i operní divadlo. Tento spolek byl spravován a financován svrchovaně kapitalistickým a občanským způsobem – šlo o hudební společnost udržovanou uměnímilovnými obchodníky a státními úředníky, bez jakýchkoliv normativních či podpůrných zásahů státu. Díky tomu se Aurora pod Šroglovým vedením zmožila na náročné hudební počiny, ale také později zanikla, když se přízeň místní společnosti přelila do jiného podniku.

V Batávii Šrogl pořádal pravidelné sólové koncerty, které byly hojně navštěvovány a hodnoceny různě kompetentními kritiky, o čemž jsme celkem dobře informováni v odlehčenějších odstavcích dopisů. Dále pokračoval v roli dirigenta a hudebního organizátora, vedle toho neměl nouzi o žáky. Šroglovy dopisy z Batávie jsou dnes zajímavým hudebně sociologickým materiálem, který podává barvitě svědectví o zakládání moderního hudebního života v centru odlehlé, ale poměrně zámožné kolonie. Je o to cennější, že komentátor byl sám spoluaktérem mnoha událostí a zároveň cizinec, který si ve společensky napjatějších situacích zachovával korektní až pobavený odstup. V dopisech domů Šrogl trefně charakterizuje toto prostředí, které jej řadu let živilo, se všemi jeho přednostmi

114 Rostov 26. 6. 1891, Vzpomínky, XXVI.

115 Více viz Astrachan 11. 3. 1893, Vzpomínky, XXII.

116 Astrachan 17. 2. 1894, Vzpomínky, XXXVII.

a nedostatky. „*Hudební náš život plyne stále stejně bludným, málo změněným tokem, v jehož mělkých vodách již utonulo mnoho radosti i rozčilení. Zkalel někdy svévolnou rukou neurvalce, ztrácí svou jasnost, aby v krátkém čase zase potěšiti mohl po obcerstvující vláze jeho toužící duše. Ukolébán stejným rytmem jednotvárné jeho melodie, zapomínám často udržovati posvátný oheň uměleckého nadšení stále plápolajícím.*“¹¹⁷ Batávie Šroglových dopisů má povahu kosmopolitní a zároveň maloměstskou. Hudbymilovní obyvatelé vítězí a prohrávají ve vnitřních bojích mezi spořivostí a rozhazovačností, ješitností a kolegiální. Jak pisatel vícekrát zmiňuje, nezapomněl na dobré přijetí, jakého se mu kdysi jako přistěhovalci dostalo od místních kolegů, a považoval za svou čestnou povinnost zachovat se podobným způsobem vůči mladším hudebníkům, kteří přicházeli do Batávie a kterým mohl pomoci svými kontakty. Ani opakovaná zklamání, s kterými se v dopisech se smutkem nebo humorem svěruje, jej od této dobré vůle neodradila.

K mimořádným událostem hudební Batávie patřily poměrně riskantní operní projekty, jejichž úspěch závisel na obtížně nahraditelných sólistech, a pak návštěvy kočovných divadelních společností a cestujících hudebníků. Aktéry místního hudebního života byli členové vzdělaných vyšších a středních vrstev, kteří byli zároveň sponzory, členy spolku a hudebníky, tedy kapelníkoví podřízení a zároveň chleboďárci. V dopisech figurují jak dobří přátelé a zajímavé osobnosti, tak i cestující umělci se sebedůvěrou převyšující jejich schopnosti. Nechybějí diletantští a ješitní kritici, intriky na vedoucích místech, rozchody a usmírování vlivných přátel a podobné peripetie udávající tón kulturnímu životu provinční metropole. Všechna úskalí tohoto prostředí dokázal Šrogl zjevně překlenout svou přátelskou povahou, smyslem pro humor a trpělivostí. Pokud si potřeboval ulevit, učinil tak v dopisech domácím přátelům, které se tak stávají cenným hudebně sociologickým materiálem. V roce 1910 Šrogl opustil Batávii po úpadku „Aurory“, které odlákal mecenáše konkurenční podnik. Přesto se tam opět vrátil a vychoval mnoho žáků, kteří na něho ještě dlouho s respektem vzpomínali.¹¹⁸

Zvláštní část korespondence zabírají nákupy a opravy nástrojů, které ve vlhkém tropickém klimatu trpěly¹¹⁹ a potřebovaly nutné konzervační zásahy. Z těchto textů je patrné, že Šrogl patřil k sólistům, kteří si mohli dovolit nástroje nejvyšších kvalit, ale kteří byli také dosti nároční na jejich výběr a servis.¹²⁰ V Havaně dostal darem nástroj Antonia Stradivariho,¹²¹ poté nakupoval, udržoval a znalecky komentoval nástroje od Guadagniniho, Lupota a dalších prvořadých

117 Batávie 12. 9. 1901, Vzpomínky, LXXXV.

118 Sylva Sklenářová – Wilken Engelbrecht: Niet alleen om de rubber. Over Bata, Tsjechen en Slowaken in Nederlands-Indië en het beeld van Nederlands-Indië in Tsjechoslowakije, *Acta Neerlandica* 12 (2016), s. 173–207, zde 183.

119 Viz např. Singapore 4. 10. 1894, Vzpomínky, XLIV.

120 Račice 15. 10. 1899, Vzpomínky, LXXVI..

121 Habana 5. 2. 1889, Vzpomínky, XII.

mistrů. Z jeho dopisů je patrné, že se postupně naučil rozeznávat nejen zvukové kvality nástrojů, ale i přiměřenost cen a obchodní praktiky houslařů. Díky této profesní potřebě udržoval kontakty s předními pražskými houslaři své doby, mezi nimiž jmenuje Karla B. Dvořáka (1825–1890), Bohuslava Lantnera (1862–1917) a Eduarda E. Homolku (1860–1934). Byl též kontaktován vůdčí světovou houslařskou firmou své doby W. E. Hill & Sons,¹²² s níž uskutečnil několik obchodů, ovšem s jejich výsledky nebyl zcela spokojen a svou zkušenost si nenechal pro sebe.¹²³

Skromné, ale o to zajímavější jsou Šroglovy popisy mimoevropských hudebních tradic. V písemných zprávách o svých zážitcích se stává bystrým pozorovatelem hudebních projevů z různých konců světa. V jeho dopisech z Havany najdeme cenné popisy a postřehy týkající se španělského hudebního divadla,¹²⁴ ale též afroamerické hudby¹²⁵ nebo tradičního divadla čínské komunity.¹²⁶ V Astrachani se začal učit arménsky, aby mohl pomoci svému žákovi v zápisu a úpravách paměťového bohoslužebného zpěvu arménské komunity.¹²⁷ Ve Východní Indii pak se zájmem poslouchal proslulé javánské gamelany,¹²⁸ jakož i hru a zpěv Arabů z Hadramautu.¹²⁹ Šrogl vše popisuje se zájmem a literárním talentem. Přestože při tom osvědčuje značný smysl pro humor a nadsázku, nenajdeme u něho žádné sklony ke kulturní povýšenosti, kterou často potkáváme v dobové cestopisné literatuře. I přes občasné komentáře, spíše dobromyslně pobavené s přiznáním komunikační bariéry, vše popisuje se sympatiemi a respektem.

Při hodnocení Šroglových hudebních aktivit nelze opomenout jeho zájem o českou hudbu. Ve svých koncertních programech vytrvale propagoval své krajany, především Smetanu a Dvořáka. Jak bylo v jeho době obvyklé, neváhal pořizovat transkripce osvědčených skladeb pro housle. Jak dokládají Šroglovy hudebniny uchované v Národním muzeu – Českém muzeu hudby, o kterých předpokládáme, že jsou jen malým zlomkem pozůstalosti, byl celkem odvážným upravovatelem. Z díla Antonína Dvořáka transkriboval pro housle koncertní

122 Batavie 3. 4. 1901, Vzpomínky, LXXXII.

123 *Přesvědčil jsem se při té příležitosti, že je Hill takovej obejda a šejdíř jako všichni druzí houslaři. Ty Lupot jsou horší a slabší nežli Guadagnini, ale znějí silněji nežli ty moje; tím se tvrzení Hillovo ukázalo podvodem.* Batavie 9. 7. 1905, dopis 228.

124 Habana 5. 9. 1889, Vzpomínky, XIX.

125 Habana 21. 12. 1889, Vzpomínky, XX.

126 Tamtéž.

127 Astrachan 2. 10. 1892, Vzpomínky, XXXI.

128 *Táhlé, jeden v druhý splyvající zvuky, vyluzované údery v gongy a jiné bicí nástroje gamelanu, nelze dobře napodobiti naším orchestrem. I podání živějších rytmických tvarů potkává se s obtížemi, poněvadž tónová přesnost (přednost našeho orchestru) je gamelanu úplně cizí.* Batavie 8. 3. 1897, Vzpomínky, LXIII.

129 *Pokus, zachytiti na papír některé jejich zajímavé zpěvy se mi nezdařil. Když jsem přehrával napsané na klavíru, vrtěli minstrelové hlavou a pobrnkávali zase na gambuse.* Tamtéž.

rondo,¹³⁰ Slovanský tanec č. 1,¹³¹ ale také violoncellový koncert.¹³² V dopisech se zmiňuje o dalších takových skladbách, dnes patrně nedochovaných.¹³³ Z dalších hudebnin je patrné, že vyhledával houslové skladby starých českých mistrů, které upravoval pro tehdy žádané obsazení houslí a klavíru. Ve sbírkách ČMH jsou jeho opisy nebo úpravy skladeb Františka Bendy,¹³⁴ Josefa Beneše,¹³⁵ Leopolda Koželuha,¹³⁶ Josefa Myslivečka,¹³⁷ Františka Pecháčka,¹³⁸ Václava Pichla,¹³⁹ Antonína Rejchy,¹⁴⁰ Antonína Stamitze¹⁴¹ a Karla Stamitze,¹⁴² Jana Václava Voříška.¹⁴³ Takovýto specializovaný zájem vycházející z repertoárové potřeby interpreta nebyl v jeho době příliš obvyklý. Při opatřování těchto skladeb našel spojence v pražském vrstevníkovi a krajanovi Eduardu E. Homolkovi (pocházel z velvarského houslařského rodu Homolků a jeho otec Ferdinand August Homolka býval přezdíván „Pražský Stradivari“) a dlouhodobě sbíral, kupoval v antikvariátech nebo opisoval hudební bohemika.¹⁴⁴ Některé ze Šroglových úprav dnes mají hodnotu kopií nezvěstných originálů, jak bylo například zjištěno u skladby Josefa Myslivečka,¹⁴⁵ unikátně dochované díky Šroglovi opisu.¹⁴⁶ O Josefu Šroglovi jako skladateli vydává svědectví osm skladeb, patrně náhodně dochovaných v NM-ČMH. Dosvědčují, že jejich autor, jehož známe jako hudebníka sečtělého a pilně korespondujícího, kromě svých houslí měl v oblíbě též vokální hudbu. Kromě houslových kusů a komorních skladeb obsahuje tento skromný odkaz též jednu vlasteneckou kantátu a tři písňové cykly.

130 Praha NM ČMH sign. XIII E 417. *Koncertní rondo pro housle a klavír op. 49 složil Ant. Dvořák. Pro sólové housle upravil Józsa Šrogl. Ms. 1916.*

131 Praha NM ČMH sign. XIII E 426. *Slovanský tanec č. 1 od Dvořáka. Pro housle s průvodem piana upravil Józsa Šrogl. Ms. Batavia 1906.*

132 Praha NM ČMH sign. XIII E 357. *Concert pro violoncello od Ant. Dvořáka, Op. 104. Pro housle upravil Józsa Šrogl. Ms. 1917.*

133 Úprava Dvořákova 4. Slovanského tance pro housle, viz Batavie 5. 11. 1907, Vzpomínky, CIV.

134 NM-ČMH sign. XIII E 347, 348, 349, 350, 352, 358.

135 Tamtéž, sign. XIII E 364.

136 Tamtéž, sign. XIII E 346, XIX E 109.

137 Tamtéž, sign. XIII E 351, 353, 406, XIII F 378, XVI A 190, 191.

138 Tamtéž, sign. XIII F 414.

139 Tamtéž, sign. XIII E 354.

140 Tamtéž, sign. XIII E 344.

141 Tamtéž, sign. XIII E 367.

142 Tamtéž, sign. XIII E 377.

143 Tamtéž, sign. XIII E 345.

144 Obsáhlá pozůstalost E. E. Homolky je uložena v NM-ČMH. V ní se dochovala řada skladeb a úprav J. Šrogl, které nesou razítko *E. E. Homolka 1934*.

145 Daniel E. Freemann: *Josef Mysliveček* (české vydání 2022), s. 466.

146 CZ-Pnm XIII E 351, č. 1 Poznámka: *Úpravu z neznámého pramenu připravil Josef Šrogl v roce 1914.*

Skladby Josefa Šroglá dochované v NM-ČMH:

<i>Altholländische Suite (nach J. Röntgen)</i>	housle a smyčcový kvartet	XIII E 373	
<i>Dumka</i>	housle a klavír	XIII E 368	Ms. Batavia 1900
<i>Kšaft. Národní balada od Jos. Jar. Kaliny</i>	sóla, sbor a orchestr	XIII E 428	
<i>Fantazie pro dřevěné dechové nástroje+</i>	flétna, hoboj, 2 klarinety, fagot	XIII E 428	
<i>Písně na slova V. Hálka</i>	1 hlas a klavír	XIII E 428	
<i>Písně z cyklu Kytice (Fr. Procházka)</i>	1 hlas a klavír	XI C 286	E. E. Homolka
<i>Serenata Cubana</i>	klavír a smyčcový kvartet	XIII E 375	Ms. Batavia 1899
<i>Slovenské spevy</i>	1 hlas a klavír	XIII E 407	

SBĚRATELSTVÍ JOZY ŠROGLA

Šrogl byl v mnoha ohledech výjimečným sběratelem, který začínal u náhodných nákupů, postupoval přes cílené sběry až k systematickému vyhledávání konkrétních předmětů. Nějaké formě sběratelství se věnoval od mládí. Jeho sběratelské zájmy a dovednosti se formovaly postupně. V průběhu svého života nashromáždil mnoho rozličných předmětů. Jeho zájmy byly široké, od přírodnin přes umělecké řemeslo po výtvarné umění. Rád se také obklopoval živými zvířaty. V Havaně to byli papoušci a dvě krokodýlí mláďata, která se snažil ochočit, v Batávii si dokonce pořídil orangutana, kterého nazýval Honza, a později párek mladých orangutanů dovezených z Bornea.¹⁴⁷ Na Jávě ho svou krásou upoutali motýli: *Příčina, která mne popudila je sbíratí, je následující: Jedenkrát přinesl můj sluha Usin exemplář velkého Attaca atlas, jehož nádherné barvy, spojené s nevídanou dosud v přírodě velikostí, daly první podnět k zálibě, již jsem pojal k těmto půvabným obyvatelům vzdušné říše.*¹⁴⁸ Svoji sbírku nebudoval pouze na základě estetických měřítek. Oporu hledal v odborné literatuře, aby jeho záliba měla vědecké základy.¹⁴⁹ Kolekce se tak utěšeně rozrůstala o vzácné exempláře i za cenu velkých výdajů.¹⁵⁰ Záliba v exotických motýlech spadá především do počátečního období Šroglůva pobytu v Batávii v letech 1894–1899, kdy neváhal využít možnosti získat zajímavé exempláře výměnou za starožitné předměty: *Sbírka zbraní, kterou zdobilo několik nedávno nabytých zlatých krisů, přešla již z velké části v majetek p. Prillwitzze. Vyměnil jsem ji za motýly. Ne ztracená záliba, ale zdejší vlhko, podmiňující neustálé ošetřování a cídění bylo hlavní příčinou, která mne k ustoupení přiměla.*¹⁵¹ Při první cestě z Batávie do Čech v roce 1899 vzal motýly s sebou a nakonec je daroval Muzeu Království českého (dnešní Národní muzeum, příl. 2–5)¹⁵²: *[...] jsem jist, že se podobnou sbírkou málo kdo může pochlubit. Stálo mne velkou prací a mnoho peněz, nežli se podařilo doplnit některé vzácné druhy, ale sbírání mi působilo radost i potěšení. Měl jsem zpočátku v úmyslu sbírku prodati; několik nezdařených pokusů a málo času byly hlavními příčinami, že jsem sbírku daroval našemu zemskému muzeu.*¹⁵³ Tento počín neušel pozornosti tisku a řada článků o Šroglůvi, které čas od času vycházely, včetně nekrologu od Josefa Kořenského v roce 1924, tento dar zmiňuje.¹⁵⁴ Přestože se už dalšímu sběru motýlů nevěnoval, sběratelé, ani v muzeu na něho nezapomněli, jak si na sklonku života postěžoval: *Pořád dostávám psaní*

147 Batavie 1. 4. 1904, Vzpomínky, XCII.

148 Sukabumi 2. 4. 1895, Vzpomínky, XLVIII.

149 Batavie 9. 11. 1896, Vzpomínky, LXI.

150 Batavia 7. 8. 1897, Vzpomínky, LXIV.

151 Tamtéž.

152 Sbírku spravuje entomologické oddělení Národního muzea – Přírodovědeckého muzea.

153 Račice 15. 10. 1899, Vzpomínky, LXXVI.

154 Časopis Musea království českého, 74, 1900, 2, 285. Český svět, 1 a 3, 1904, 24. 11., 1, 3, 102. Vesmír, 2, 1924, č. 3–4, s. 87–88. Nová Praha, 1926, 5. 2., 7 (6), s. [7]

od sběratelů motýlů a brouků, abych tu pro ně sbíral. Teď zase dopis z muzea. Tím, že jsem kdysi dal museu sbírku motýlů [...], myslíš ti lidičky, že mám dost času, abych vyjžděl po Jávě a chytil pro ně všelijaké tvory. Dřív jsem k tomu měl celou armádu vycvičených lovců a hlavně zájem. Teď ani jedno ani druhé.¹⁵⁵ Šrogl ve sběru přírodnin pokračoval, jak je patrné z různých zmínek, například ohledně rajčích per¹⁵⁶ či vytváření herbáře.¹⁵⁷ O osudu těchto předmětů však nic dalšího nevíme. *Zvířectvo si nechám a až mne to dopálí, podaruju muzeji v upomínku tuláckého života českých kumštýřů.*¹⁵⁸ Jeho přírodovědné zájmy byly široké: *Vyjma svého hudebního povolání, které ovšem mnoho času vyžaduje, zabývám se, pokud možno, moderním přírodopyskem, ovšem v širokém smyslu (mikroskopie, paleontologie, embryologie, spektroskopie, hvězdářství atd.) a čtu [...?] vydané vědecké spisy.*¹⁵⁹ Zdá se, že ho upoutala zvláště bakteriologie, které v určitém období věnoval veškerý svůj volný čas: *Vnikání v taje tohoto drobnoučkého světa mi působí velké potěšení. Že při zhotovování preparátů není opatrnost vedlejší věcí, dodává zaměstnání spíše půvabu.*¹⁶⁰

Cizokrajné předměty Šrogl sbíral od chvíle, kdy měl jen o trochu víc peněz, než nezbytně potřeboval na živobytí. První zmínky o tom, že získal starožitné předměty, pocházejí z roku 1891, kdy pobýval v Astrachani: *Dostal jsem před nedávnem náhodou velmi staré perské zbraně, [...] Podarí-li se mi sebrat celou zbroj, daruji to českému muzeu;*¹⁶¹ *pokud vím, cos podobného tam není.*¹⁶² Co se s předměty stalo, není jisté, do muzea se ale nedostaly. Po krátké zastávce v Čechách se vydal na Kubu. Prožil zde dva roky a již tady objevil zdroj k nákupům nejrůznějších zajímavých předmětů v podobě čínských obchodů: *[...] vypadá vůbec moje okolí dosti zajímavě, an jsem se stal sběratelem vzácností a nacházejí ve skladech čínských, jichž tu množství, dostatečné potravny, již [?] materiálu sebral. Tak mi zde visí ze stropu ozdobný japonský slunečník, [...], okolo zrcadla čínské hudební nástroje (flauta, housle, gitara), zajímavá dýmka a jiné.*¹⁶³

Čínské obchody byly hlavním zdrojem jeho nákupů především v Batávii, kam dorazil na podzim roku 1894. Zde naplno rozvinul svoji zálibu ve starožitných předmětech. *Ze všelijakých výrobků, kterými působí orient na mou fantazii, zajímají mne velmi zbraně a dr. ethnologické předměty; daří se dostat sem tam pěknou věc.*¹⁶⁴ Začal vyhledávat předměty, které se líbily nejen jemu, ale hlavně jeho sourozencům v Čechách: *Co se týče zakoupení pro Tebe nějakého dobrého výrobku japonského, to opětuji, co jsem řekl dřív: Jest mi skutečným potěšením dostat nějakou věc, o které vím, že Tě zajímá*

155 Weltevreden 4. 9. 1922, dopis 389.

156 Singapore 13. 4. 1899, Vzpomínky, LXXII.

157 Batavie 12. 2. 1906, Vzpomínky, C.

158 Batavie 24. 5. 1898, dopis 152.

159 [Batavie] 3. 4. [19]03, dopis 193.

160 Batavie 30. 12. 1903, Vzpomínky, XCI.

161 Muzeum Království českého, dnešní Národní muzeum.

162 Astrachan [listopad 1891], dopis 70 a Vzpomínky, XXIX.

163 Habana 13. 10. 1888, dopis 37.

164 Batavie, 12. 11. 1896, dopis 130.

a příjemně překvapí.¹⁶⁵ Zdá se tedy, že hlavní sběratelskou motivací byla pro Šroglu snaha potěšit bratra a sestru v Čechách.

Brzy po příjezdu do Batávie si udělal přehled, co by se dalo koupit: *Zde jsou k dostání japonské (dosti dobré a vkusné) a i čínské stěnné okrasy (laky s kostěnými figurami), španělské stěny atd., částečně věci z anglické Indie (vyšívání, nádoby), javánské zbraně (luhy, krisy, píky); [...]. Hudební nástroje jsou tu originální, ale většinou velké a drahé, takže si nechávám choutku zajít.*¹⁶⁶

JAPONSKÉ UMĚNÍ

Šroglovým hlavním zájmem byly *japonštiny*, jak nazýval japonské předměty. První poslal sourozencům do Čech již v roce 1895 z Nagasaki, kde krátce pobýval a získal zde lampu (příl. 18), nádobu (patrně vykuřovadlo, příl. 19), šálky, cukřenku, ták, dvě vázy provedené technikou *sacuma*, ale také *skvostrný paravan s vyšitými sojkami na bílém hedvábí*, a jak s nadšením oznamoval, dostal i *krásně na černém hedvábí vyšité obrazy císaře a císařovny v pěkných, ozdobných rámech* (příl. 14).¹⁶⁷

Po návratu do Batávie Šrogl ve sběru japonských věcí pokračoval: *Japonštině věnuji každý měsíc slušnou část [peněz]. Zajímaly ho laky vykládané perletí, bronzy, vázy zdobené emaily v technice *cloisonné* a zjišťoval, že tyto předměty lze v Batávii sehnat levněji než v Japonsku díky obchodníkům, kteří předměty skupovali na dražbách.*¹⁶⁸

Šrogl byl ve svém sběratelství bezesporu ovlivněn dobovými trendy, které si libovaly ve výzdobě evropských interiérů exotickými předměty, zvláště z Dálného východu. Od mládí byl ve styku s různými umělci a navštěvoval ateliéry malířů nejen v Čechách, ale i v cizině. Byli to právě umělci, kteří viděli v *exotickém* umění inspiraci a kteří neváhali zdobit si své ateliéry těmito předměty. Německému malíři Bartelsovi poslal *několik batikovaných látek k výzdobě ateliéru.*¹⁶⁹ Také pro české umělce byly batiky zajímavou inspirací: *Několik lepších batiků, které jsem poslal z Jávny a též přivezl posledně s sebou, vzbudilo pozornost malířů dovedným sestavením původních motivů a ušlechtilým souladem barev, kterým se velice výhodně liší od většiny našich látkových výrobků.*¹⁷⁰ Šrogl sám se rád obklopoval těmito předměty (obr. 10): *Moje malá sbírka jap[onských] předmětů je zase rozmnožena vynikajícím kouskem. Krásná skládací skříňka zhotovená novým, důmyslným způsobem, zdobí můj byt v Java-hotelu.*¹⁷¹ Myslel ale hlavně na své sourozence: *Byl bych rád, abychom měli u nás doma několik*

165 Batavie 23. 9. 1896, dopis 129.

166 Batavie 25. 2. 1895, dopis 103.

167 Nagasaki, 21. 7. 1895, dopis 107 a Nagasaki, 22. 7. 1895, dopis 108.

168 Batavie 17. 9. 1896, dopis 128.

169 Batavie 1. 4. 1904, Vzpomínky, XCII.

170 Surabaya 12. 1. 1901, Vzpomínky, LXXI.

171 Batavie 10. 4. 1898, Vzpomínky, LXVII.

10. Joza Šrogl s houslemi a různými uměleckými předměty. Batavie, 1922. NM – ANpM, ar. Šrogl.

*dobrých japonských věcí a budu se starat, abych ještě něco pěkného dostal, [...]». ¹⁷² Spíše si ale představoval: *Až zase přijedu domů, zařídíme u Tebe nějakou japonsko-čínskou koutek, kde spořádáme ty věci, které máme z dotyčných zemí; mám tu ještě několik věcí z obou říší.* ¹⁷³ Vrcholem těchto snah byl orientální pokoj, který vznikl v pražském bytě jeho sestry a který musel přitahovat zaslouženou pozornost atraktivní kombinací uměleckých předmětů z různých zemí Dálného východu (obr. 11). Růženina vnučka Dagmar Lhotová na tento pokoj vzpomínala: *Když jsem se poprvé ocitla v pražské domácnosti své babičky Rosi Kláry Schroglové-Lhotové (maminky mého otce) a směla pootevřít dveře zvláště zařízeného pokoje, měla jsem pocit, že jsem objevila pohádkový kout nějakého zámku. Byl plný nádherných předmětů, které jsem v takovém počtu a zvláštním**

172 Batavie 8. 11. 1897, dopis 145.

173 [Batavie] 29. 6. 1896, dopis 125.

*uspořádání nikdy předtím neviděla. Všechny ty zajímavé věci byly drahocenné dárky, které posílal Józsa Šrogl za svého pobytu v daleké cizině především své sestře a bratru Karlovi.*¹⁷⁴

Ještě v roce 1920 po návratu do Batávie po téměř deseti letech strávených v Čechách se vrátil i k japonskému umění. Tentokrát ho zaujalo japonské malířství a koupil několik moderních akvarelů a dřevořezů.¹⁷⁵

ČÍNSKÉ UMĚNÍ

Přestože v citovaném dopise hovořil o *japonsko-čínském koutku*, je zřejmé, že v počátečním období svého pobytu v Batávii se sběru čínských předmětů nevěnoval. Při návštěvě Šanghaje se poprvé setkal se sbírkou čínského porcelánu, kterou mu ukázal německý konzul. Nicméně na něj žádný velký dojem neudělala: [...] *sbírka obsahovala množství kusů z nejrozmanitějších period tvorby pověstného místního starého průmyslu, jež jsem prohlížel s velkým zájmem, bobužel však malým porozuměním. [...] Znalec by se byl asi před mnohým kusem se zájmem zastavil a s pocitem žárlivosti i závistí si jej prohlédl. Já odměnil namáhání pana konzula, který se snažil objasniti mi vzácné vlastnosti některých kusů a učiniti je mému porozumění přístupnějšími, pouze dobrou vůlí.*¹⁷⁶

Šrogl si byl vědom dlouhé tradice dovozu porcelánu z Číny na indonéské ostrovy: *Tuzemská knížata udržovala spojení s Čínou před více nežli 200 léty a dávala si hotoviti pro svoji potřebu celé zásoby porculánu, často velice dobré jakosti.*¹⁷⁷ Přestože bylo možné zvláště v počátečním období jeho pobytu v Batávii seznámit se s kvalitním čínským porcelánem, na chuť mu nepřišel: *Viděl jsem mnohé věci, ale nemohu na tom najíti nic krásného; je prý materiál znamenitý a květoucí glazura; tomu ale nerozumím.*¹⁷⁸ Zvláště oblíbený byl modrobílý porcelán: *Zde je to obyčejným sportem všech paniček sbírat modrý (modře malovaný) č[ínský] porcelán a mají toho skoro všude plné stěny.*¹⁷⁹

Nakonec ho ale čínský porcelán zlákal: *Pouštím se v poslední době též do sbírání čínskému porculánu. Zde je několik vynikajících sbírek. Mezi nimi zaujímá první místo sbírka pana La Chapelle, [...].*¹⁸⁰ Šrogl si byl vědom nutnosti nejprve se o věcech něco dozvědět. Sbírky místních rezidentů mu poskytovaly dostatek studijního materiálu: *Dříve, nežli jsem se odvážil kupovati porculán, konal jsem předběžná studia na sbírkách právě La Chapelle a jiných. Majetníci ukazovali mi ochotně dobré kusy, poučovali o jejich význačných vlastnostech a dávali užitečné rady, jak se dá poznati pravý starý porculán od*

174 Nepublikované vzpomínky Dagmar Lhotové.

175 Weltevreden 5. 10. 1923, dopis 417.

176 [Šanghaj] 18. 7. 1895, Vzpomínky, LIII.

177 Batavie 15. 5. 1907, Vzpomínky, CIII.

178 Batavia 20. 12. 1896, dopis 132.

179 [Batavia] 3. 5. [19]08, dopis 263.

180 Batavie 15. 5. 1907, Vzpomínky, CIII.

11. Orientální pokoj v bytě Růženy Šroglové.
Praha, Myslíkova ulice, začátek 20. století. NM – ANpM, ar. Šrogl.

*padělaného, kterého sem zanesli Číňané spousty.*¹⁸¹ Ani tak se nevyhnul koupi napodobenin tak nepovedených, že se později, kdy už měl více zkušenosti, nestačil divit. Šrogl si byl vědom, že sehnat kvalitní porcelán je čím dál složitější: *Že je za těchto okolností moje sbírka kvantitativně i kvalitativně nevalná, nemusím podotýkat.*¹⁸² Litoval jen, že *s porcelánem jsem začal trochu pozdě, kdybych si toho byl všiml, jak jsem sem přijel, nebo alespoň před 10 léty, tak jsem mohl dostat mnoho pěkných věcí a za facku.*¹⁸³

Nakonec se čínskému umění přiblížil díky buddhistické plastice (příl. 12).¹⁸⁴ Jeho opravdovou pozornost si získala bohyně Kuan-jin.¹⁸⁵ Všiml si jí již

181 Tamtéž.

182 Tamtéž.

183 [Batavia] 20. 10. [19]08, dopis 270.

184 Za cenné rady ohledně čínského umění děkuji Mgr. Michaelae Pejčochové, Ph.D., kurátorce Sbírký umění Asie, Národní galerie v Praze.

185 Kuan-jin, většinou ženská podoba indického bódhisattvy Avalókitéšvary.

v počátcích svého pobytu v Batávii, kdy objevil v čínském obchodě sošky, které mu připomínaly Pannu Marii: *Postavil jsem si jednu z nich na psací stolec, a tak vznikla má záliba pro hledání a sbírání „Kwan Yin“.* Záliba stále vzrůstala, zvláště když jsem poznal několik vynikajících kusů ze sbírky p. Borela aj. *Předsevzal jsem si, že se vymasnažím, abych nabyl též nějaký podobný exemplár.*¹⁸⁶ Po dlouhém čekání dostal zprávu od jednoho z podomních obchodníků, že ví o staré soše Kuan-jin a že se jedná o výbornou práci. Když ji uviděl, nezaváhal a sochu koupil. Podstavec si nechal zhotovit od místního řezbáře, který k Šroglovi překvapení projevil nebývalé porozumění pro mytologický kontext této sochy a vytvořil podstavec k jeho plné spokojenosti. Na svůj nákup byl Šrogl patřičně hrdý: *Kwan Yin vzbuzuje závist mých známých. Pan Borel se nabídl za kupce, budu-li ji někdy chtít prodati.*¹⁸⁷ Nakonec tak Šrogl vytvořil sice malou, ale zajímavou sbírku čínských předmětů, z nichž některé byly vybrány na čínskou výstavu, která se v Batávii konala v létě 1923: *Bude tu výstava čínského umění [...] a přestože je zde čínských dobových věcí mnoho, našla komise čínských expertů v mé malické sbírečce čínských předmětů 8 věcí, které budou vystaveny. Je to důkazem, že věci, co mám, jsou dobré.*¹⁸⁸

I když měl Šrogl určité výkyvy ve svých sběratelských aktivitách, *Svoji sběratelskou činnost jsem zastavil; zbytečné motýly jsem poslal do Berlína [...], zbraně odpočívají ve spánku o přestálých brdinských činech a z japonštiny není nic libezného na obzoru*¹⁸⁹, své zájmy a znalosti v této oblasti dále rozvíjel a začal v průběhu svého pobytu v Batávii shromažďovat i další předměty. *Ve sbírání předmětů tuzemského umění pokračuji s vytrvalostí, která mne samého někdy překvapuje.*¹⁹⁰ Neutuchající zájem o japonské umění ho neopouštěl: Můj obdiv pro Japonce, tyto mistry uměleckého průmyslu, stále vzrůstá. Našel jsem zase nový doklad jejich umění: výborně modelovanou bronzovou postavu v přirozeném, mistrně vystiženém pohybu.¹⁹¹

ZBRANĚ

Šroglovou další vášní byly zbraně. Na aukci, která proběhla po smrti místního čínského boháče, nakoupil několik zbraní, nicméně dlouho u něho nezůstaly, protože je záhy vyměnil za motýly.¹⁹² To ale nic neměnilo na jeho záměru ve sběru zbraní pokračovat: *V návalu okamžitého rozmaru učiněná výměna není ještě důkazem, že bych pomýšlel opustiti na vždy tento obor. Doufám, že dříve, nežli se zase do Evropy navrátím, budu moci nazývati nevelkou ale vybranou sbírku tuzemských zbraní svou.*¹⁹³

186 Batavie 27. 8. 1909, Vzpomínky, CVII.

187 Tamtéž.

188 Weltevreden 1. 12. 1922, dopis 401.

189 Batavie 26. 4. 1897, dopis 139.

190 Batavie 15. 5. 1907, Vzpomínky, CIII.

191 Batavie 31. 5. 1903, Vzpomínky, LXXXIX.

192 Batavie 8. 3. 1897, Vzpomínky, LXIII.

193 Batavie 13. 8. 1900, Vzpomínky, LXXX.

Pokud jde o zbraně, patrně v důsledku vysoké vlhkosti a velkých nároků na jejich údržbu, si jich mnoho neponechal: *Svoji sbírku zbraní jsem částečně zmenšil, ač mám ještě něco a i dost pěkné kusy; za dva krisy z mojí sbírky dostal jeden zdejší pán v Berlíně v muzeu 750 marek můžeš si představit, co to as bylo; mne stály as 120 zł., ale byly to nejlepší kusy z celé sbírky.*¹⁹⁴ I když po tomto kroku chtěl svoji zmrzačenou sbírku zbraní prodat, nechal si ji.¹⁹⁵ Nedokázal jim odolat a vyhledával je i nadále: *Krásně pracované zbraně ze všech částí archipelů dráždí moji sběratelskou náruživost; moje nevelká sbírka výborných krisů, sekinů, rontjengů, mandau a jiných tuzemských zbraní [...].*¹⁹⁶ O tom, že jeho zbraně byly kvalitní, svědčí i žádost jeho známého, aby mu je zapůjčil nebo přenechal, protože je chce vystavit ve vídeňském muzeu. *Myslím, že bude výstavka mít úspěch. Sběrka je dosti zajímavá; některé kusy, také zde velice vzácné, lze spatřiti snad jenom v batávském nebo leydenském muzeu.*¹⁹⁷ Šroglovy kontakty mu dopomohly k získání dvou mimořádných krisů z královského dvora v Solo. Jeden získal od kolegy, který ho pozval do Solo, aby ho seznámil s některými hodnostáři: *Učinil jsem několik nových známostí, které mne přes to, že jsem již dříve poznal mnohé tuzemské hodnostáře, velice zajímaly.* Odvážel si odtud mimořádný kris, *naga sosra*, s reliéfem bájněho hada, *naga*.¹⁹⁸ Další mimořádný kus získal v důsledku rozprodávání sbírek zchudlých vládců (přil. 22). Šrogl se dozvěděl, že v Bandungu se nabízí nádherný kris z majetku bývalého vládce ze Solo, který je krásnou zlatnickou prací, zdobený drahými kameny: *Takovému lákání jsem neodolal; postačilo, abych kris viděl a koupil jsem ho přes vysokou sumu, již mi bylo zaň zaplatiti. [...] Jak Ti mám popsat krásu té nádherné zbraně? Musila bys ji viděti; ani fotografie nemůže dáti správný pojem o účinku, jaký dělá tento znamenitý zlatnický výrobek, protože záře kamenů, zvyšující jeho nádheru, schází.*¹⁹⁹

Ke konci svého pobytu měl Šrogl jen několik krisů, ale velmi kvalitních: *Moje krisy vzbuzují všeobecný obdiv a mám jich jenom pět.*²⁰⁰ O tom svědčí i návštěva ředitele batávského muzea, který našel mnohé věci, *co ani oni nemají, n. př. kris se slonem a 33 záhyby, který má podle výkladu tuzemců záhadnou moc (zlý had opírající se o slona – emblém největší životní síly na světě).*²⁰¹

194 Batavie 30. 11. 1897, dopis 146.

195 Batavie 24. 5. 1898, dopis 152.

196 Batavie 12. 2. 1906, Vzpomínky, C.

197 Batavie 5. 11. 1907, Vzpomínky, CIV.

198 Lembang na Nový rok 1907, Vzpomínky CII.

199 Batavie 27. 8. 1909, Vzpomínky, CVII.

200 Weltevreden 7. 4. 1923, dopis 404.

201 Weltevreden 31. 8. 1923, dopis 416.

Šrogl si již na počátku svého pobytu v Batávii všiml obchodování s textilem: *Jsou tu také pěkné látky vyšívané k dostání, někdy za báječné ceny.*²⁰² Tradiční indonéský textil si ale jeho pozornost získal až po několika letech pobytu v Batávii.²⁰³ V roce 1900 napsal: *Začal jsem v poslední době sbírat tuzemské látky, hlavně batiky, které mne svou původní, pouze na Jávě užívanou technikou, velice zajímají. [...] Mám již několik velice krásných ukázek. Jsou lehké k dostání, poněvadž jich všeobecně na Jávě užívají.*²⁰⁴ Všeobecné rozšíření batik, jejich velké množství a dostupnost si patrně vyžádaly určitý čas, než se zorientoval a poznal, co je zajímavé (příl. 37). Navíc batiky mohly snadno naplnit potřeby Evropanů toužících po exotických předmětech. Hodily se k výzdobě interiérů a snadno se převážely (příl. 44 a 45). Po zastavárnách je skupovali hlavně čínští obchodníci, kteří je přeprodávali svým klientům. *Jsem znám v Passar Baru s několika, kteří přislíbili uvědomiti mne, jakmile se jim podaří dostat nějaký lepší kousek.*²⁰⁵ Během krátké doby se natolik s tímto řemeslem seznámil, že dokázal celý proces barvení přesně popsat.²⁰⁶

Šrogl si všímal i dalších textilií. Vedle batik ho zaujaly ikaty, *cindi*, textilie barvené ještě před vlastním tkaním (příl. 39). I tento proces byl schopen popsat: *Potom se přede se celek tak, že tvoří na červeném podkladě nejkrásnější barevné ornamenty. Kresby ty postrádají ovšem křivek, ale není to nikterak na újmu krásy a jemnosti vzorku. Spodní část látky bývá opatřena obyčejně ještě zlatým brokátém. [...] Staré, jemně provedené kusy jsou sběrateli velice hledány a lze je i přes vysokou cenu těžko dostat.*²⁰⁷

Kupoval nejen staré javánské batiky, které byly všeobecně ceněné pro svoji kvalitu, ale také méně známé batiky sumatránské: *Velice mne těší, že se Ti ten batik ze Sumatry zamlouvá; jsou to starší kusy, zde zřídka k vidění, lišící se vzorem a barvami od javánských.*²⁰⁸ Ve sběru starších batiků ze Sumatry pokračoval i poté, co se v roce 1920 do Batávie vrátil: *Dostal jsem nedávno 5 batiků (starší práce 40–60 let) ze Sumatry, jaké se nyní již nenosí. [...] Mají odlišné vzorky, jsou velice velké a mají dvě kapalé rozličné kresby; jednu pro ráno a druhou pro večer.*²⁰⁹ Výjimečný byl černý batik, *starší a bezpochyby velice vzácný, protože jsem podobný vůbec nikdy neviděl. Je to imitace sumatránských tmavých látek protkaných stříbrem.*²¹⁰ Údajně se jednalo o oděv starších vznešených osob.²¹¹

202 Batavie 17. 9. 1896, dopis 128.

203 Podrobně se problematikou batiku zabývala Fiona Kerlogue v samostatné publikaci zaměřené na batiky ve sbírkách Náprstkova muzea. Šroglovi jako sběrateli tradičního indonéského textilu věnovala samostatnou kapitolu. Více viz Kerlogue 2021.

204 Batavie 13. 8. 1900, Vzpomínky, LXXX.

205 Tamtéž.

206 Surabaja 12. 1. 1901, Vzpomínky, LXXXI.

207 Batavie 12. 2. 1906, Vzpomínky, C.

208 Weltevreden 8. 1. 1922, dopis 369.

209 [Batavia] 22. 3. 1921, dopis 350.

210 Weltevreden 3. 4. 1922, dopis 375.

211 Weltevreden 3. 7. 1922, dopis 384.

Ve 20. letech se situace na trhu se starožitnostmi, včetně textilu, podstatně změnila. Šrogl si uvědomil, že kvalitní malované batiky už lze jen draho a stěží sehnat, protože *dřívější malí obchodníci, kteří prodávali obnošené batiky, teď nejsou skoro k nalezení. Zavedlo se zde spousta lacinějších tiskových věcí, které se začínají mnoho nosit místo pravých batiků, které jsou v lepších kvalitách těžko k dostání.* Místní už je nechtěli kupovat. *Moderní se velice liší druhem zpracování a i barvou od dřívějších.*²¹² Šrogl i tak ve sběru pokračoval: *Sem tam se najde příležitost být při prodeji (aukce) látek, hlavně batiků, kterou, mám-li zrovna čas a není to daleko, nepropustím.*²¹³

Ze Sumatry pocházejí další výjimečné textilie, *plangi*, které reprezentují barvířskou techniku, při které se dekor tvoří vyvazováním před vlastním barvením. Několik se jich ve Šroglově sbírce nachází (příl. 41). Cena starších kusů ve 20. letech neúměrně narostla.²¹⁴

Ve svém sběratelském úsilí Šrogl nevynechal ani další významné textilie, jakými jsou brokáty ze Sumatry (příl. 40 a 43). V roce 1908 tam odjel na dovolenou, a přestože *si sliboval bohatou etnografickou kořist*, v Payakumbu²¹⁵, kde se konaly velké trhy, zjistil, že [...] *lepší předměty jest zde ještě těžce dostati nežli na Jávě. Vzácnější věci, jako: zlaté svatební ozdoby, drahocenné zbraně apod. možno pouze výjimečně koupiti.*²¹⁶ Nicméně úplně zklamaný neodjel, protože se mu přece jen podařilo sehnat *nádherný zlatý brokát z nedaleké vesnice Kote Gedang.*²¹⁷ *Podobné skvostné látky jsou rodinné kusy, na nichž pracují ženy ve volných chvílích mnohdy dlouhá léta a které pak přecházejí od jednoho člena rodiny k druhému. [...] podařilo se mi koupiti dva kusy těchto skvostných látek; jsou nejvzácnější ozdobou celé mé sbírky.*²¹⁸

Šrogl se postupně seznamoval i s dalšími aspekty tradičního umění: *Počínám se blíže seznamovati s tuzemským uměním. Je daleko zajímavější a rozmanitější, nežli se na pohled zdá.*²¹⁹ Kromě tradičního textilu, zdobeného unikátními barvířskými technikami, si všímal také architektonických památek. Velmi ho zaujal chrámový buddhistický komplex Borobudur. Jeho pozornosti neunikly ani moderní soškulptury, které dle jeho názoru ale nepřinášely nic nového, spíše se opíraly o starší předlohy inspirované mytologickými příběhy. Opatřil si malou sošku Buddhy, vytvořenou soudobým umělcem. Velmi oceňoval práci místních řezbářů a čínských řemeslníků pro jejich zručnost a imitační schopnosti. Velkou pozornost věnoval umění stínových loutek vyráběných z buvolí kůže (příl. 23). Jemnost jejich provedení hovořila

212 Djokja. 26. 2. 1920, dopis 311.

213 Weltevreden 12. 3. 1920, dopis 314.

214 Weltevreden 7. 11. 1922, dopis 339.

215 Payakumbu, v koloniálním období poslední zastávka vlaku jedoucího z Padangu přes Padang Panjang do Fort de Kock (nyní Bukittinggi), oblíbeného výletního místa nacházejícího se v horách.

216 Fort de Kock 12. 6. 1908, Vzpomínky, CV.

217 Koto Gadang, obec ležící poblíž Fort de Kock, proslulá výrobou hedvábných šálů zdobených dekorem z kovových nití, songket.

218 Tamtéž.

219 Batavie 12. 2. 1906, Vzpomínky, C.

o skutečném mistrovství tvůrců, kteří se stále ještě na Jávě vyskytovali: *K vytvoření tak jemných figurek z bůvolí kůže, jichž ornamenty se při prohlížení proti světlu podobají krajkám, je zajisté zapotřebí velké obratnosti, a jsou vysoké ceny, placené milovníky za podobné výrobky dojísta oprávněny.*²²⁰ Uvědomoval si také výchovný aspekt tradičních příběhů, prezentovaných prostřednictvím divadelních představení, které mládeži předvádějí ustálené vzory dobra a zla. Doprovod těchto produkcí tvořil gamelanový orchestr. Šrogl si několik kožených a spodových loutek pořídil (příl. 24).

KULTURNÍ A SBĚRATELSKÝ KONTEXT

V Batávii byl Šrogl jako ředitel hudebního domu v centru kulturního dění. Byl obklopen evropskými rezidenty, z nichž mnozí byli amatérskými hudebníky: *Přijímám činné účastnictví v hudebních zábavách některých zdejších pravých nadšenců, jimž se stala hudba životní potřebou. Mezi ně patří v první řadě p. Victor Zimmermann, chef obchodního domu Maitner & Co, jeden z vynikajících a oblíbených obyvatelů Batavie.*²²¹

Zimmermann také vytvářel sbírku starožitných předmětů a vzhledem k dlouhodobému pobytu v Nizozemské východní Indii měl *příležitost zaopatřit si mnohý zajímavý doklad tužemské dovednosti, a nerad propouští příležitost k výhodné koupi*, jak o něm Šrogl napsal. Právě u něho se setkával s dalšími zajímavými lidmi: *Kroužek mých známých je rozmnožen přáteli p. Zimmermannovými, [...]*²²² Společnost, která se u Zimmermanna scházela, byla očividně pestrá a pro Šroglu velice inspirativní: *K udržení dobré nálady přispívá hlavně styk s p. Zimmermannem, u něhož nacházím nejen příjemnou zábavu, ale i mnohou pobutku k rozšíření svých vědomostí. Mezi jeho bližší známé patří též několik konsulů, [...]*²²³ Šrogl se zde setkal také se známým holandským učencem Christiaanem Snouck Hurgronjem²²⁴, jenž k Zimmermannovi přivedl arabské pěvce, kteří hráli na *gambus*. Šrogl jako hudebníka produkce velice zaujala a snažil se jejich hudbu zapsat. Nicméně se mu to nepovedlo.²²⁵

Je zřejmé, že sběratelství starožitných předmětů bylo lákavým povyražením evropských rezidentů i místních boháčů. Zajímavé svědectví z okruhu batávských elit, které vytvářely sbírky těchto předmětů, podala také B. M. Eliášová. Dostala příležitost prohlédnout si dvě zajímavé sbírky tradičního umění. Jednak jí tuto možnost poskytl sekretář Javánské společnosti pro zachování staré javánské kultury pan Koperberg, na jehož doporučení se dostala do domu paní Resink²²⁶. K panu Koperbergovi si do deníku napsala: *Ten mně ukázal a popsal zajímavé věci! Poodhrnul tak clonu starého Orientu, staré javské kultury.*²²⁷ Jeho sbírka na ni udělala velký dojem: *Na jeho povel přinesli jongers několik bedniček a pan K. z nich vyndával krásné, zajímavé věci: staré, batikované sarongy, staré šperky, pobáry, misky, vázy – různé předměty starého javánského umění.*²²⁸ Další předměty měla možnost vidět na návštěvě u ženy, jejíž identitu dále nerozvádí. Přestože Eliášová o starém umění nic nevěděla, pochopila, že se jedná o mimořádnou sbírku: *Byly to hlavně předměty z kovu:*

221 Batavie 28. 11. 1897, Vzpomínky, LXV.

222 Tamtéž.

223 Batavie 10. 4. 1898, Vzpomínky, LXVII.

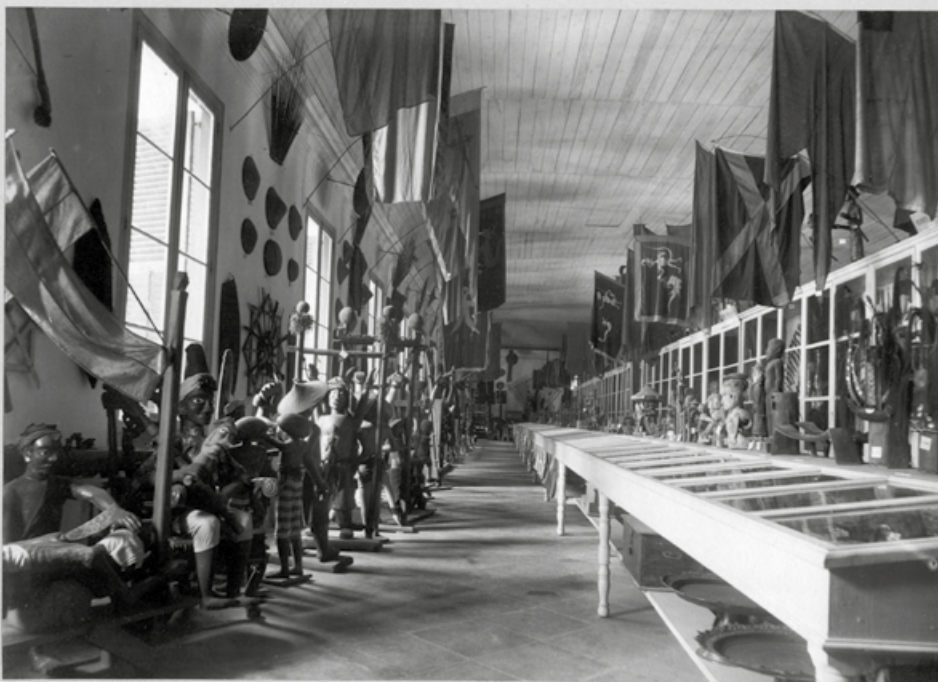
224 Christiaan Snouck Hurgronje působil jako poradce holandské vlády v koloniálních záležitostech, napsal mnoho pojednání o Aceh.

225 V Lembangu na Nový rok 1907, Vzpomínky, CII.

226 Anna Resink Wilkens (1880–1945), sběratelka javánského umění. Na počátku 20. století vytvořila největší soukromou sbírku hinduistických a buddhistických starožitností.

227 NM – NpM, archiv, ar. Eliášová, 3/12, 13. 10. 1925.

228 Eliášová 1928: 60.

Museum v Batavii.

12. Muzeum v Batávii. Autor Tan Tjje Lan, 1896. Papír, albuminový pozitiv, 21 × 27 cm.
Fotografii koupil a přivezl Josef Kořenský, inv. č. As III 49.

zlata, stříbra, mosazi, mědi, ocele. Sbírký krásně vypracovaných krisů, obětních misek, starých šperků. Bylo tu také velké množství oněch mosazných váz – plivátek na betel, jaké jsem viděla na trhu. A laskavá paní R. mi vysvětlovala rozdíly útvarů i ornamentů, jak byly už v dávných dobách v tom či onom kraji pracovány. Zajímavá byla sbírka hinduistických božstev, [...]. Jeden pokojík byl zasvěcen bohyni Déví Šrí.²²⁹

Šrogl se kromě bezprostředního kontaktu s předměty také systematicky vzdělával četbou odborné literatury. Zdrojem informací mu byla knihovna ředitele meteorologické stanice Dr. Figéeho, který *má pod svou vládou objemnou bibliotéku spolku pro vědu a umění (Bataviaasch Genootschaap van Kunsten en Wetenschappen)*; *zneužívám jeho laskavosti k vydlužování se potřebných knih. Znalosti své rozšiřuji studiem země, již obývám. Z poučného vypravování Dr. Figéeho čerpám mnohý podnět k dalšímu zdokonalení se ve znalosti zajímavých zemí malajského archipelů.²³⁰* Sledoval literaturu, která vycházela:

229 Tamtéž: 66.

230 Batavie 9. 11. 1896, Vzpomínky, LXI.

*Těž jsem si koupil od E. Selenka „Sonnige Welten“ ostasiatische reise-skizzen, objemnou knihu s mnoha obrázky, kde popisuje Japonsko, Jávou, Borneo atd.*²³¹

Zdrojem ponaučení a inspirace byla od 19. století muzea, jak vidíme nejen u Šrogl, ale i u dalších českých cestovatelů, jako byli B. M. Eliášová a A. V. Novák, který Nizozemskou východní Indii navštívil v roce 1927. Muzejní sbírky představovaly nejvyšší kvalitu z hlediska estetického i řemeslného. Šrogl tak vedle samostudia a sbírek místních rezidentů nalézal inspiraci v muzeu Rumah Gajah, kde byly vystaveny předměty, které patřily k tomu nejlepšímu, co se z tradičního umění dochovalo (obr. 12). Batávské muzeum ho velice nadchlo, a jak sám přiznává, nevěděl, čemu se více obdivovat: *Navštěvuji často muzeum na Koningspleinu, [...]. Muzeum poskytuje mi hojnou látku k studování etnografických předmětů ze všech částí archipelů. Třv. „zlatá komora“ zvláště mne vábí mnohým kusem nevyrovnatelné práce indických zlatníků, jichž dovednost stále více obdivuji. Prastaré památky tuzemských rádzů vynikají obdivuhodným vypracováním, drabocenností i vzácností materiálu a svědčí o částečně nyní již ztraceném umění malajských národů. Nevím, čemu se více obdivovati: Tepaným-li pracím z ostrova Bali a Lomboku, filigránům z Celebesu a Sumatry, nebo nádherně kovaným zbraním z Jávaj aj. ostrovů. Zlaté, drabokamy ozdobené nádoby originálních tvarů bývalých panovníků archipelů, jich zbraně, skvosty a rozličné památky naplňují tuto nevelkou, ale snad cenou ojediněle stojící místnost batávského muzea.*²³²

Také Eliášovou muzeum zaujalo. Ve svém cestopise se o svých návštěvách v muzeu zmiňuje: *Horké hodiny dne trávil jsem nejraději v muzeu, jež chová bohaté sbírky ze všech ostrovů Holandské Indie. Jen zřídka potkala jsem v muzeu cizince. Za nedělí a svátků byly síně naplněny domorodci a míšenci. Někdy i ve všední den přicházely skupinky lidí a dychtivě si prohlížely výtvořy umu dávných předků.*²³³

A. V. Novák cestoval nejen na Jávě, ale také na Sumatře, kde navštívil Berastagi, centrum oblasti obývané Bataky: *Dopoledne jsme ještě navštívili nedaleké batacké muzeum, kde mám příležitost viděti památky starého batackého života a mravů, které již vymizely. Jsou to různé batacké nože, sekery a kopí, ozdobně vyřezávané čarodějnické hole, kouzelné „banty“ a modely slavnostních krojů, domů i celých vesnic, které by hlavně zajímaly národopisce.*²³⁴

Pokud rezidenti nebo turisté chtěli něco koupit, ať už běžné předměty, nebo starožitnosti, jejich kroky směřovaly na tržiště (obr. 13 a 14), či spíše nákupní ulice (obr. 15), které tvořily hlavní osu městské zástavby, jako si všiml i Novák na cestě po Sumatře: *Konečně míváme několik pensionů a soukromých vil a jsme v Brastagi, které je vlastně jednou širokou ulicí s čínskými, evropskými i malajskými krámy po*

231 Batavie 29. 6. 1896, dopis 125.

232 Batavie 31. 5. 1903, Vzpomínky, LXXXIX.

233 Eliášová 1928: 49.

234 Novák 1931: 167.

stranách, [...].²³⁵ Obdobně tomu bylo v Batávii, kde nákupní ulici Pasar Baru²³⁶ v rezidenční batávské čtvrti Weltevreden tvořily především čínské obchody. Zde našli kupující nejrůznější zboží včetně sběratelských zajímavostí. I Šrogl tyto obchody rád navštěvoval, protože se v nich daly objevit skryté poklady: *Východní umění [...] mám příležitost studovati v četných tuzemských i evropských obchodech. Ulice Passar Baru je plna bombayských a čínských obchodníků, kteří v malých svých krámcích skrývají mnohý poklad, jebož si většina návštěvníků z neporozumění ani nepovšimne.*²³⁷ Vracel se sem opakovaně: *Jak mám trochu času, probíhám ty krámy a znají mne tu jako falešnej šesták.*²³⁸

Vedle těchto obchodních ulic fungovaly také týdenní a výroční trhy. V Berastagi to byla sobota, kdy se zde trhy konaly, *proto bylo Brastagi přeplněno domorodci ze všech okolních kampongů, kteří sem přivezli na svých dvoukolých kárách, anebo přinesli na hlavách plody své země i píce, aby je zde zpeněžili. Všichni směřovali k rozlehlému tržišti za městem, [...]. Tam jsem viděl na prodej vystavené, ručně pletené košíky, hliněné hrnce, bambusové a palmové rohožky a všelijaké domácí i polní nářadí domorodé výroby. Vše svědčilo, že domácí řemesla jsou u Bataků hodně vyvinuta*²³⁹, napsal ve svém cestopise Novák.

Velkému zájmu jak evropských rezidentů, tak i místních obyvatel se těšily výroční trhy, *Pasar Gambir*, které se každoročně konaly v centru Batávie na prostranství Koningsplein. Tato oblíbená tradice, trvající nejprve jeden, později dva týdny, přilákala tisíce návštěvníků, a to i ve 20. letech, kdy ekonomická situace byla složitá. *Teď se tu chystá Passar Gambir; je už vystavena na Koning-plénu celá sumatránská vesnice a bude to letos asi obzvláště zajímavé.*²⁴⁰ Výroční trh, jakým byl Pasar Gambir, poskytoval návštěvníkům spousty zážitků a možností k nákupu nevšedních věcí. Řemeslníci předváděli své dovednosti přímo na místě před obecenstvem. [...]; *dělaly se látky, mosazné, robové, dřevěné věci, batiky, tepané věci ze stříbra atd.*²⁴¹

Neodmyslitelnou součástí obchodu se starožitnými předměty byly zastavárny: *V zastavárnách nachází se mnohý krásný předmět, zanechaný tam v okamžicích tísně tuzemci; není-li včas vyplacen, bývá správou zastavárny veřejně prodáván.*²⁴² V době, kdy Šrogl žil v Batávii, byly zastavárny pod kontrolou čínských obchodníků. V roce 1925, kdy tam byla Eliášová, tomu tak už nebylo: *V ranních hodinách vídala jsem fronty u státních zastaváren – ty jsou na Jávě také státním monopolem. Podle různotvárných balíčků jsem poznala, co asi kdo jde zastavit: v dlouhém balíčku mohla být drahocenná*

235 Novák 1931: 155.

236 Pasar Baru, jedno z nejstarších tržišť v Batávii, založené roku 1820.

237 Batávie 9. 11. 1896, Vzpomínky, LXI.

238 Batávie 17. 9. 1896, dopis 128.

239 Novák 1931: 193.

240 Weltevreden 17. 8. 1923, dopis 415.

241 Weltevreden 4. 9. 1922, dopis 388.

242 Batávie 15. 5. 1907, Vzpomínky, CIII.

13. Tržiště. Indonésie, Jáva, Bogor (holand. Buitenzorg). Papír, albuminový pozitiv. 16,5 × 22 cm.
Sbírka historických fotografií, inv. č. 193.297.

„keris“, krátká javánská dýka, třeba vzácná rodinná památka po některém proslaveném předkovi; objemnější, měkký balíček mohl obsahovati krásný batikovaný sarong a malý, těžký balíček hromádku zlata, šperky ženiny nebo matčiny. V dobách dobrých se ukládá do šperků. K takovému kousku zlata má domorodec více důvěry než k záložně „cizinců“. V dobách zlých putuje toto rodinné jmění do zastavárny.²⁴³

Šrogl sám po zastavárnách nechodil. Znal se ale s lidmi, kteří se okolo nich pohybovali, s odhadci, administrátory a čínskými obchodníky, a ti mu dávali tipy na zajímavé předměty. Mezi ně patřil i odhadce Strüth, který mu s nákupy pomáhal, dával mu tipy na zajímavé předměty, protože jako bývalý zlatník dokázal posoudit kvalitu práce i cenu: *Koupi menších věcí přenechal jsem úplně jemu; větší popisuje v psaní, popřípadě zašle jejich fotografie.*²⁴⁴

243 Eliášová 1928: 49.

244 Batavie 15. 5. 1907, Vzpomínky, CIII.

Šrogl se při hledání zajímavých předmětů seznamoval s lidmi, se kterými, jak sám konstatoval, by se jinak nesetkal. Patřil mezi ně čínský majitel lékárny zvaný Kuku Panjang a bývalý švec Hap Ho. Šrogl v počátečním období svého pobytu lékárníka často navštěvoval a prohlížel si jeho poklady, které odpočívaly pod vrstvou prachu na půdě jeho lékárny. Kromě znalostí předmětů byl dle Šrogl také znalcem povah evropských sběratelů, *a dovede zálibu jejich velice prospěšně využítkovati. [...] Jiný povedený exemplář nebeškana je švec Hap Ho z Pasar Baru. Byl dříve mým dvorním dodavatelem obuvi, nyní se však vyšinul na výnosnější zaměstnání obstaravatele čínských rarit.*²⁴⁵ V jeho znalosti Šrogl příliš nevěřil, spíše ve schopnosti zajistit si přístup k majitelům zajímavých věcí.

Na opačném konci společenského spektra se nacházeli zchudlí vládci lokálních dvorů. V době prvního Šroglůva pobytu v Batávii, v letech 1894–1910, byli tito panovníci zbaveni své moci a majetku, a to, co zachránili, byli nuceni prodávat, aby nějak přežili. *Jak víš, jsem ve spojení s administrátory zastaváren, kteří mne uvědomují, dostanou-li nějakou dobrou věc.*²⁴⁶ Šrogl měl příležitost se s některými bývalými vladaři, jejichž situace byla tragická, setkat osobně. Peníze od holandské vlády jim a jejich doprovodu stačily sotva na pár dnů, takže nebylo divu, že luxusní předměty, které jim zůstaly, se brzy dostaly do zastaváren. Byl to i případ Lapawawaj Krain Sigeri, 31. krále z knížectví Bone ležícího na jihu ostrova Sulawesi, který byl poslán do exilu na Jávu v prosinci 1905: *Poslali vojáky do paláce starého radžy, dopřáli mu práve tolik času, aby mohl sebrati část svých skvostů a dopravili ho pak s několika věrnými na Jávu, kde žije pod přísnou policejní dohlídkou.* Šrogl se díky svým kontaktům o těchto předmětech rychle dozvěděl: *Číňané, kteří zprostředkovali radžovi prodej znenáhla mizících předmětů, dozvěděli se brzy o mně a býval jsem jimi pravidelně zpravován, chtěl-li se starý pán zbavit některého ze svých zbylých pokladů.*²⁴⁷ Šrogl získal povolení panovníka Lapawawaj Krain Sigeriho navštívit, ale ten se s ním nejprve odmítl bavit, protože ho považoval za Holanďana. Teprve když mu vysvětlili, že není Holanďan, pozval ho na návštěvu, pohostil ho, vyprávěl mu o svých předcích, a dokonce mu slíbil, že pokud dostane povolení k cestě do Batávie, navštíví ho. Z jeho majetku byla na prodej kromě brilantových šperků a zlacené nádoby na betelové ingredience také skříňka tepaná ze zlata. Šrogl její krása uchvátila, ale byla pro něho příliš drahá. *Obával jsem se, že skvostná zlatá skříňka propadne osudu, jaký zmařil již mnohou ukázkou indického umění, totiž roztavení, obyčejné proceduře čínských překupníků, kteří koupí dohromady větší zlatou věc a pak se o roztavené zlato dělí.*²⁴⁸ Obíhal proto své zámožné známé, aby ji zachránili, leč marně. Nikdo nechtěl vydat tak velkou sumu peněz. Šrogl si pro sebe pár předmětů vybral: *Tímto způsobem přešla v můj majetek*

245 Batavie 5. 11. 1907, Vzpomínky, CIV.

246 Batavie 27. 8. 1909, Vzpomínky, CVII.

247 Batavie 27. 10. 1908, Vzpomínky, CVI.

248 Tamtéž.

Tržiště v Bandungu . Java.

14. Tržiště. Indonésie, Jáva, Bandung. Papír, albuminový pozitiv, 20 × 27,5 cm.
Sbírka historických fotografií, inv. č. 193.300.

*malá sbírka rarit, zajímavých již tím, že patřily poslednímu králi z Bone.*²⁴⁹ Jednalo se o zlaté šperky, jako náramek a náhrdelník, stříbrný příbor a nádobu na čaj.

Šrogl poznal i další zchudlé panovníky nebo jejich potomky, jako byla princezna z Aceh. V bandungské zastavárně viděl krásnou stříbrnou nádobu, která ho velice upoutala a chtěl ji koupit. Od jejího správce dostal adresu majitelky, která v Bandungu obývala s několika ženami malý, polozbořený domek: *Tato nešťastná paní dávala najevo důstojnost, jíž jsem byl nanejvýše překvapen. Žádost moji odmítla; nádoba byla „pusaka“ (rodinná, od předků zděděná památka), s kterou se nechtěla rozloučiti.*²⁵⁰ Acežský sultán žil ve vyhnanství v Batávii, kde mu byl přidělen malý domek, strážný ve dne i v noci vojáky. Šrogl spolu s několika dalšími zájemci o jeho předměty získal povolení ho navštívit. Bohužel ale nepochodil, protože věci, které sultán prodával, byly příliš drahé. *Kdybych měl více času, vyhledával bych podobné styky častěji; takto musím děkovatí náhodě, setkám-li se s některým vynikajícím příslušníkem těchto, za obvyčejných okolností těžko přístupných, stavů.*²⁵¹

Mezi evropskými rezidenty bylo zvykem sbírat starožitné předměty a obklopuvat se jimi, jako tomu bylo například v případě manželky polského učenice Dr. Neissera: *Paní doktorová sbírá všechny staré javánské, čínské, japonské a vůbec asijské předměty a podarila se jí již mnohá dobrá koupě. Milé paní pomáhám rád při smlouvání méně známých předmětů.*²⁵² Prodejci jí předměty přinášeli do domu a čekali na ulici, dokud nepřišla a věci si neprohlédla. Místní obchodníci se poměrně dobře orientovali v tom, co evropské rezidenty a turisty zajímalo, a uměli jim předměty sehnat. Šrogl sám měl s podomním prodejem osobní zkušenosti: *Moji sumatránské přátelé: Abbas, Nanan a Ismail navštěvují často Hotel de France a přinášejí mnoho látek, porculánu, zbraní a jiných starožitností. Všecko ovšem není první jakosti; delším sbíráním a porovnáváním tríbí se vkus, takže se líbí z přinesených předmětů stále menší procento.*²⁵³

Také Eliášová a Novák si tohoto způsobu prodeje všímali: *Mnoho věcí lze nakoupit přímo na verandách, kam denně přichází množství drobných čínských obchodníků s nejrůznějšími věcmi: ovocem, toaletními potřebami, látkami, krajkovinami apod.*²⁵⁴, napsala Eliášová. Novák si všiml dvou starších Bataků u vchodu do penzionu, kde v Berastagi bydlel. *Nabízeli látky, pletené košíky a ušelijaké zbraně. Za své výrobky však požadovali přehnané ceny.*²⁵⁵

V Batávii bylo též možné získat předměty na tzv. licitacích, tedy dražbách a aukcích. Pokud zemřel nějaký majitel starožitností, jeho sbírka se následně rozprodávala a Šrogl, pokud mohl, se takových dražeb rád účastnil. Zmiňuje se

249 Tamtéž.

250 Batavie 27. 10. 1908, Vzpomínky, CVI.

251 Tamtéž.

252 Batavie 13. 6. 1905, Vzpomínky, XCVIII.

253 Batavie 15. 5. 1907, Vzpomínky, CIII.

254 Eliášová 1928: 42.

255 Novák 1931: 195-196.

o výjimečných předmětech čínského boháče, který náhle zemřel a jehož sbírka šla do veřejné dražby. Ta přilákala mnoho zvědavců i milovníků umění: *Plný stůl vybraných, zlatem i drabokamy ozdobených zbraní, z nichž ani jedna nebyla pod 100 zl., [...]. Stěny dvou velkých sálů, naplněné všemožnými druhy zbraní z ostrovů Niz[ozemské] Indie, poskytovaly i méně zámožnému příležitost zakoupiti mnohý, zřídka viděný kus. [...].*²⁵⁶

Šrogl hovořil ještě o jednom zdroji nákupů, jakými byly každodenní výprodeje: *Kdybych měl víc volného času mohl bych zde leccos zajímavého dostat na vendutiích*²⁵⁷, *[...] a které se tu denně konají. [...] Před několika dny byly v takové vendutii zajímavé látky z Floresu, Sumatry, Sumbavy aj.*²⁵⁸

Evropané, ať už rezidenti, nebo turisté, si byli vědomi nutnosti s obchodníky smlouvat. Považovali přímo za otázku cti nenechat se ošidit. Šrogl svoji schopnost vyjednávat zmínil hned z kraje svého pobytu v Batávii, když začal obcházet čínské obchody na Pasar Baru: *Má částečná znalost zvyků orientálních kupců byla příčinou zklamání Badaka, jebož výdělek neodpovídal očekávané výšce. Odevzdávaje konečně předměty v mé ruce, nevrle pronesl: „Tuwan pinter; saya kira belon menarti,“ jsem přijal za pochlebné uznání své zkušenosti.*²⁵⁹

Podobnou zkušenost popisoval i Novák ze svého pobytu na Sumatře, který navštívil trh s látkami, kde se sešli výrobci z širokého okolí. *Ale myslil jsem se, když jsem si myslel, že zde levně nakoupím.* Batacké ženy mu přišly mazané ve vyjednávání s turisty a podle Nováka žádaly daleko vyšší ceny, než požadovali podomní obchodníci přicházející nabízet své zboží do hotelu. *Na mne však nevyzrály!*²⁶⁰ Byl to typický postoj evropského turistu, který bez znalosti širších souvislostí chtěl získat něco „exotického“, ale pokud možno levně.

256 Batavie 8. 3. 1897, Vzpomínky, LXIV.

257 Odvozeno od ital. vendita, prodej, obchod.

258 Weltevreden 17. 4. 1921, dopis 352.

259 Batavie 9. 11. 1896, Vzpomínky, LXI.

260 Novák 1931: 194.

Ulice v Surabaji. Java.

15. Ulice v Surabaji. Indonésie, Jáva, Surabaja. 20,5 × 27 cm. Papír, albuminový pozitiv.
Sbírka historických fotografií, inv. č. 193.304.

ŠROGLOVA SBÍRKA V NÁPRSTKOVĚ MUZEU

Z Náprstkovského domu rače přijmout mé upřímné přání pro rok 1907. Byla jsem upozorněna, že by snad se Vám Velectěný pane podařilo něco poslat do muzea Náprstkového, kde zvlášť je etnografické oddělení a tu je vše vítané. Byla by to trvalá památka na Váš pobyt v dálném kraji. Opakuji mé přání a v úctě se poroučí Josefa Náprstková.²⁶¹

Šrogl skutečně na muzeum pamatoval. Jeho první dary ale směřovaly do Muzea Království českého, nikoliv do Náprstkova muzea. Tam byly převedeny až ve 30. letech 20. století v rámci souboru souhrnně nazvaného *cizí národopis*.

Koncem roku 1906, kdy Josefa Náprstková odeslala Šroglovi své novoroční přání, nacházely se již v muzeu rozsáhlé indonéské sbírky zakladatelských osobností, jako byli Pavel Durdík (1843–1903), František Czurda (1844–1886), Josef Kořenský (1847–1938), Václav Stejskal (1851–1934) a E. S. Vráz (1860–1932). Muzeum mělo počátkem 20. století skoro polovinu z indonéských sbírek, které v současné době spravuje.

Šroglůva sbírka v Náprstkově muzeu čítá sto sedmdesát pět předmětů²⁶² pocházejících z různých částí světa; nejvíce, sto dvacet osm, z Indonésie, kde strávil nejdéle část života, dále patnáct z Číny, zakoupených ale v Batávii, patnáct z Japonska, zakoupených částečně v Japonsku, jedenáct z Kuby a Mexika, čtyři předměty z Tichomoří, dva z Kavkazu a jeden z Ruska. Tento předmět, stříbrný vavřík, nespadá sice do sběrného okruhu Náprstkova muzea, nicméně reprezentuje Šroglůvu hudební kariéru a její počátky v Astrachani.

Materiálově je sbírka velice pestrá. Více než třetinu tvoří textil, který Šrogl sice zaujal až po několika letech strávených v Batávii, přesto mu do konce života věnoval největší část pozornosti. Zvlášť ho zaujaly batiky svými pestrými, ale decentními barvami a dekory hýřícími nepřeborným množstvím motivů. Jako hudebník měl blízko k hudebním nástrojům, kterých se ve sbírce dochovalo šestnáct. Jsou vyrobeny z různých organických materiálů doplněných kovem. Primárně pro muzeum opatroval různé etnografické předměty, které jsou vyrobeny z bambusových štěpin, palmových listů, rotanu a dřeva. Dřevo je zastoupeno na různých typech předmětů, od figurálních řezb přes dekorativní předměty, obuv a loutky. Porcelán importovaný z Číny se ve sbírce vyskytuje v několika provedeních jako talíře a jedna nádoba na vodu. Z Japonska pocházejí dvě keramické vazy, dva talíře a dvě plastiky. Kov je v indonéské sbírce zastoupen celou škálou předmětů, jako jsou mosazné nádoby na betelové ingredience, tepané postranice k polštářům, různé ozdoby, svatební šperky, náhrdelník, dvě zbraně a stříbrná plastika (obr. 16). Také v japonské sbírce se nachází mosazná lampa a vykuřovadlo.

261 Pohled zasláný Josefou Náprstkovou Šroglovi na Jávu, s razítkem Weltevreden 17 Jan 1907. NM – NpM, archiv, ar. Šrogl, 1/2-7.

262 Nedá se vyloučit, že v budoucnu budou odhaleny další Šroglůvy předměty, které se mohly do sbírek dostat prostřednictvím obchodu Klenoty nebo od jiných původců, jako byli např. Joe Hloucha a Bedřich Forman, kteří od Šroglůvých příbuzných předměty kupovali.

Šroglovy předměty se do muzea dostávaly postupně od roku 1900 až do současnosti. První dary byly do muzejních sbírek zapsány v roce 1900, přestože již v roce 1893 se Šrogl v korespondenci zmiňoval o svém daru *čínských hudebních nástrojů a jiných etnografických předmětů z Kuby a Mexika*²⁶³, které nashromáždil během svého pobytu v Havaně a které měly přijít do muzea. V letech 1900–1904 daroval Šrogl Muzeu Království českého čtyřicet šest předmětů. Kromě jedenácti hudebních nástrojů z Kuby (příl. 6 a 7), Mexika (příl. 8), Číny, Japonska a Kavkazu (příl. 11) také tři hliněné plastiky (příl. 9) a jednu nádobu z Mexika, dále tři polychromované dřevorezby z Melanésie (příl. 10), z Indonésie šest stínových loutek (příl. 23) a čtyři spodové loutky reprezentující postavy tradičního divadla (příl. 24), jedny sandály rituálního charakteru provedené v kovu na vysoké dřevěné platformě. Nádobky na betelové ingredience odlité z mosazi, které svou malou velikostí připomínají spíše model soupravy. Dále nádobu k vodní dýmce vyrobenou z terakoty a mosazi, dvě dřevorezby lidských figur, jejichž tradiční oděv je proveden výraznými barvami (příl. 32). Z tohoto období také pochází první batik z Jávy (příl. 36), dva čínské oděvy a v kovu odlitá plastika sedícího mnicha japonské provenience (příl. 13).

Po Šroglově smrti příbuzní do muzea nabídli řadu předmětů, ať už darem, nebo prodejem.

V roce 1931 byla do muzejních sbírek zapsána řada předmětů ze Šroglovy pozůstalosti. Některé z nich jsou stále opatřeny původní visačkou obsahující název předmětu a označení, že jde o dar od Jozy Šrogl z roku 1925. Jednalo se o dvacet šest předmětů pocházejících převážně z Indonésie, které Šrogl připravoval jako dar muzeu, ale už je nestihl odeslat: *Co se týče posláni věcí museu, to jsem (pokud to jde) v silném pakování, [...]. Když se podívám na ty věci, které jsem chtěl museu dát darem, a které mne stojí daleko přes 200 zł., tak to vypadá tak uboze, že musím pomýšlet na rozmmožení toho daru, ovšem věcmi poměrně lacinými, čistě etnografickými. To značí ovšem mnoho času k hledání (který ani nemám) a i tak velké výlohy.*²⁶⁴ Čas už skutečně neměl, zemřel dva měsíce poté, co dopis odeslal. K rodině do Prahy se dostaly až v rámci pozůstalostního řízení. *Národní museum má naději, že bude obdařeno památkami národopisnými, které budou do Prahy dopraveny z Batavie jakožto Šroglova pozůstalost. Jeho přání po smrti plní jeho věrný přítel, školní inspektor van Hoefen [sic! van Heuven]*²⁶⁵.²⁶⁶

Zmiňované předměty převážně etnografického charakteru tvořilo kuchyňské náčiní v podobě lžic a naběraček, vějíře a malé brašničky z bambusových štěpin (příl. 34), košíky, dva páry pestře malovaných dřeváků s koženým páskem přes

263 Praha 4. 7. 1893, Vzpomínky, XXXIV.

264 Weltevreden 16. 11. 1923, dopis 422.

265 Šrogl ustanovil vykonavatelem své závěti Jacoba van Heuvena. Weltevreden 2. 10. 1921, dopis 364.

266 Nekrolog od Josefa Kořenského. Vesmír, II, 1924, 3–4, s. 87–88.

16. Fotografie předmětů, které Šrogl nashromáždil. Část jich přešla do sbírek Náprstkova muzea.
NM – ANpM, ar. Šrogl.

nárt (příl. 35), dřevěný hřeben, stojan na *kris*²⁶⁷ v podobě sedící mužské postavy řezané ve dřevě bez polychromie (příl. 33) a flétna z bambusu. V rámci tohoto daru muzeum získalo jediné dvě zbraně ze Šroglových sbírek, a to malý nůž v pochvě a hrot kopí tvarovaný do oblouku s protáhlou špičkou. Součástí daru byla také dřevorezba předka z ostrova Nias. Mimořádná je svatební čelenka pro nevěstu z ostrova Sumatra, vyrobená z měděného a zlatého plechu a zdobená ověšky, a jehlice do vlasů (příl. 25). Pro nevěstu je také závěs na hrud' (příl. 27) a masivní ozdoby na nadloktí provedené ze stejného materiálu, které se ale do muzea dostaly až v roce 2019 a patří tak k nejnovějším akvizicím (příl. 26). Šrogl k nim v dopise napsal: *Dostal jsem [...] svatební šperky ze Sumatry, z nich jen náramky vysoké skoro jako tento list.*²⁶⁸ Pokud jde o textil, součástí daru z roku 1931 byly pouze ženské kalhoty z Aceh na Sumatře.

V roce 1948 vykoupilo muzeum od Šroglovy rodiny deset předmětů, z toho osm indonéských textilií (příl. 37), čínskou schránku na vizitky ze stříbra zdobenou figurální řezbou v perleti a jednu stříbrnou plastiku z Bali.²⁶⁹ Tato drobná stříbrná postava z Bali v tradičním oděvu je jedním z mála předmětů, které lze ztotožnit s předměty, o kterých psal Šrogl v jednom z dopisů, v němž informoval rodinu v Čechách, že zemřel jeho dlouholetý přítel Viktor Zimmermann, jehož pozůstalost se dražila tři dny. Vzhledem k proslulosti Zimmermannovy sbírky byl o předměty velký zájem: *Ceny za některé věci byly tak vysoké, že jsem koupil jenom dvě figurky z Bali pro svou sbírku.*²⁷⁰ V muzeu se nachází jedna z nich (příl. 28). V roce 1950 byl vykoupen pouze jeden předmět, a to japonský paraván (příl. 15).²⁷¹ Paraván je vyroben ze dřeva pokrytého lakem a je bohatě vykládán slonovinou a perletí, na jedné straně se nachází motiv bohyně Kannon, na druhé lotos a ptáci kulíci. Jedná se o vskutku unikátní kousek, který se značně liší od jiných paravánů ve sbírce, ačkoliv provedení zřetelně ukazuje na to, že byl vyroben spíše jako exportní zboží v období Meidži.²⁷² V 50. letech se do muzea dostaly i další původně Šroglovy předměty, ale jako součást jiné sbírky, a to od Joe Hlouchy, spisovatele a japanofila. Jedná se o dva předměty, vertikální svitek *kakemono* s výšivkou *kačóga* (květy a ptáci) zlatým dracounem (příl. 16) a velké mosazné vykuřovadlo se zdobným kovovým víkem s motivem draka (příl. 19). Svitek a vykuřovadlo byly identifikovány na základě dobové fotografie z bytu, ve kterém v Praze žila Šroglova sestra (obr. 11). Oba výše zmíněné předměty představují produkty typické pro Japonsko, které bylo možné pořídit jak v Evropě, tak v Japonsku. Zároveň je

267 Kris, tradiční indonéská dýka, (indo.) keris.

268 Weltevreden 4. 9. 1922, dopis 389.

269 NM – NpM, sbírková dokumentace, složka Šrogl, č. j. 914/48. Předměty byly zapsány do přírůstkové knihy pod čísly 127/48–136/48.

270 Weltevreden 29. 7. 1922, dopis 386.

271 NM – NpM, sbírková dokumentace, složka Šrogl, č. j. 397/50. Předmět byl zapsán do přírůstkové knihy pod číslem 21/1950.

272 Za informace k japonské sbírce Náprstkova muzea děkuji kurátorce sbírky Adéle Tůmové.

však jejich zpracování natolik výrazné, že se zdá vysoce nepravděpodobné, aby se v českých zemích počátkem 20. století vyskytovaly hned dva stejné předměty, jak u Hlouchy, tak u Šrogl. Nelze vyloučit, že v rozsáhlé Hlouchově sbírce se nachází i další předměty pocházející původně od Šrogl.

V 80. letech 20. století Náprstkovo muzeum získalo ze Šroglových sběrů dvanáct předmětů. Byly zakoupeny přes podnik Klenoty²⁷³ a od soukromé osoby spojené s rodinou. Jednalo se opět o textilie – batiky (příl. 38), ikaty a brokáty v počtu devíti kusů, jednu keramickou plastiku kohouta a dva čínské porcelánové talíře. Zajímavostí je, že v roce 2001 se do muzea dostal také ikat z ostrova Sumba, který byl dosud opatřen původním číslem Šroglovy sbírky. Zakoupen byl ale od jiného významného sběratele, Bedřicha Formana.²⁷⁴ V roce 2015 muzeum získalo dva velké japonské vyšívané obrazy na černém hedvábí, z nichž jeden představuje císaře Meidžiho, druhý pak jeho manželku císařovnu Haruko (příl. 14). Jedná se o velmi jemnou, detailní práci, kde, především u oděvu císařovny, byla pozornost věnována i takovým drobnostem, jako je výšivka na jejím obřadním rouchu. Stejně jako v případě paravánu, i zde se jedná o unikátní předměty, v tomto případě ale nejspíše určené pro japonský trh. Majitel, který je muzeu nabídl, neměl informaci, od koho předměty původně pocházely. Dodatečně, na základě fotografie bytu Šroglovy sestry se je podařilo (stejně jako výše uvedené vykuřovadlo a výšivku) ztotožnit²⁷⁵: *Co se týče těch dvou obrazů, které mám u Růžky k uschování, to právě ten apartní vkus v spojení s krásnou prací má cenu; je to ukáзка pravé japonštiny, o které si troufám tvrdit, že má sotva rovné u nás.*²⁷⁶ Šrogl si byl vědom, že se jedná o mimořádnou práci: *Ač to na evropský vkus vypadá divoce, jsou to přece ukázkové mistrné práce a nevím, jestli cos podobného často je u nás k vidění.*²⁷⁷

Největší část Šroglovy sbírky, sedmdesát devět předmětů, se do muzea dostala až v letech 2018–2019 dary a nákupy od potomků jeho bratra Karla a sestry Růženy. V roce 2018 to byla část šperků ze Sumatry, tři plakety geometrického tvaru tepané ze stříbra, které slouží k zpevnění tvaru polštáře či podhlavníku (příl. 31), sada devíti schránek a předmětů souvisejících s přípravou a uchováním betelu, tepaných ze stříbra, některé se zlatými detaily (příl. 29), a dvě batiky. Soubor doplnily drobné ozdoby ze slitiny stříbra a zlata ve tvaru motýla (příl. 30), ryby a květiny, náušnice ve tvaru květu a řetěz s přívěskem ve formě ryby, čínské práce zakoupené v Batávii. Z roku 1904 pochází portrét Šrogl provedený pastelem německým malířem a botanikem Maxem Fleischerem (1861–1930), se kterým se Šrogl přátelil

273 V případě těchto předmětů je na odborné kartě většinou ručně psaná poznámka, že pocházejí od Jozy Šrogl.

274 Nedá se tak vyloučit, že i v budoucnu budou ve Formanově sbírce některé textilie původem od Šrogl nalezeny.

275 Za cenné rady a pomoc při identifikaci předmětů děkuji japanoložce a bývalé kurátorce japonské sbírky Náprstkova muzea Alici Kraemerové.

276 [Batavie] 2. 3. 1896, dopis 122.

277 Batavie 13. 12. 1895, dopis 120.

(příl. 1). Součástí této akvizice bylo také několik předmětů z Číny, mezi nimiž vyniká plastika bohyně Kuan-jin (příl. 12). Japonské předměty jsou zastoupeny porcelánem, konkrétně dvěma talířky exportního typu, soškou arhata (příl. 17) a dvěma vázičkami. Jedna z váziček představuje keramiku typu *sacuma* (příl. 20), která se vyráběla během období Meidži pro export na západní trhy, kde se těšila velké oblibě. Také Šrogl si jí velice cenil. Jemný dekór je provedený zlatem a barevnými emaily na polevě. Mezi další japonské předměty patří bronzová lampa, která se také nacházela v interiéru Šroglovy sestry (příl. 18). Japonský soubor doplňují dvě dřevořezby, jednak velký dřevěný podstavec ve tvaru lotosového květu s umně vyřezávanými kachničkami na vlnách, a menší dřevěná miska, která je zajímavá svým zpracováním. Jedná se o jednu z forem zdobení lakem, *kamakura-bori*, kdy je dřevěný předmět nejprve vyřezán do požadovaného tvaru, zde květu s okvětními lístky, a poté pokryt barevným lakem (příl. 21). Za zajímavý doklad Šroglovy hudební kariéry dokumentující určitý životní mezník lze považovat stříbrný vavřín, který obdržel v upomínku na svůj pobyt v Astrachani na koncertě na rozloučenou, který se konal 13. 3. 1894 před jeho odjezdem do Asie, kde začala nová kapitola jeho života (obr. 3).

V roce 2019 získalo muzeum třicet šest textilií, které zásadním způsobem obohatily fond indonéského textilu. Devatenáct z nich tvořily batiky reprezentující produkci javánských dílen (příl. 36). Součástí souboru je unikátní černá batik s jemným stříbrným dekorem, patrně imitující stříbřené textilie ze Sumatry. Z tohoto ostrova pocházejí i další mimořádné textilie, ikaty a *songkety* zdobené celoplošným zlatým dekorem tvořeným pomocným útkem a oplyvající bohatstvím dekórů (příl. 40 a 43). Na severu Sumatry vznikly dva červenohnědé ikaty s dekorem pruhů, jeden z hedvábí, druhý bavlněný (příl. 42). Dále dva hedvábné *cindi* neboli ikaty, reprezentující náročnou techniku barvení před vlastním tkaním, zdobené při okrajích zlatými pásy tvořenými pomocným útkem (příl. 39). Soubor zahrnuje také *patólu*, textilii vzorovanou technikou obousměrného ikatu pocházející z Indie, a dále tři *plangi*, textilie zdobené barvířskou technikou vyvazování požadovaného dekóru před barvením (příl. 41). Malba na plátně provedená v tradičním stylu zobrazování mytologických scén pochází v Bali. Polštář se čtyřmi malovanými wayangovými figurami měl sloužit k výzdobě interiéru (příl. 44 a 45), zatímco závěs ve tvaru kravaty umístovaný nad svatební lože pochází z jižní Sumatry. Zdobí ho výšivka s rostlinnými motivy provedená neskaným hedvábím a kovovou nití.

Do muzejních sbírek se dostal jen nepatrný zlomek toho, co Šrogl během svého života nashromáždil. Ve své době bezesporu podléhal, alespoň do určité míry, dobovému trendu, který motivoval evropské sběratele obohacovat muzea v zemích svého původu předměty, které ve světě nashromáždili. Už od prvních zmínek o koupi starožitných předmětů se zmiňoval o úmyslu darovat nebo prodat předměty do muzea (míněno Muzea Království českého): *Měl jsem sice úmysl dát většinu do musea, ale domluvil jsem se tu nedávno s jedním Rakušanem, kterej dal do vídeňského musea sbírku velmi vzácných zbraní, která ho několik tisíc stála, dal to ovšem v naději, že*

*mu za to dají nějaký pěkný rád, ale poslali mu jenom poděkování.*²⁷⁸ Nakonec do muzea daroval nejen etnografické předměty a hudební nástroje, ale hlavně cenné přírodniny, zvláště motýly. Většina se do sbírek dostala až po jeho smrti. V posledním období života v Batávii v letech 1920–1923 (zemřel na samém počátku roku 1924) se ale myšlenkou daru pro muzeum intenzivně zabýval: *Začínám pakovat a pošlu v první zásilce na museum větší část věcí, ale ne to nejstarší; počkám, až jak to dopadne. Tedy látky, trochu porculánu, šperky, hlavně stříbro, jen něco zlata atd. [...] Musím také počítat s tím, aby dostalo museum dosti obyčejných věcí a ty budu musit koupit. Co já mám, je většinou dobové a i cenné.*²⁷⁹ Šrogl jasně rozlišoval, co je pro rodinu a co pro muzeum. Koncem listopadu 1923 sděloval sestře do Čech, co je *upakováno ve velké dlouhé bedně (je už železem zatlučena a adresa na museum na ní)*.²⁸⁰ Objasnit to měly fotografie předmětů, které Šrogl pořídil (ne všechny se dochovaly). Z výčtu, který sestavil, se v muzeu nachází jen malá část předmětů, a není zřejmé, zda jsou to ty, které hodlal někdy poslat, anebo ty, jež už byly v bedně zapakované, protože na konci listu si stěžuje: *Kdy se mi podaří všecko upakovat a poslat, vědí boží.*²⁸¹

Pro muzeum považoval za vhodné obstarat spíše etnografický materiál, což nebylo jednoduché. Leccos si sliboval od návštěvy Malangu na východní Jávě, kam se vydal na zdravotní dovolenou v prosinci 1923: *Našel jsem tu adresu, kde se mi snad podaří dostat obyčejnější věci pro museum. Prozatím o cestování nemůže být ani řeči, ruce bolejí. I psaní unavuje. [...] Až se z Malangu vrátím a bude-li mi lépe, začnu upakovávat ty obyčejnější věci pro museum, dostanu-li je.*²⁸² Zdá se, že příliš neuspěl, protože ve svém vůbec posledním dopise píše: *Co se týče poslání věcí, to je [...] zapakovaná už dávno, ale [...] nemám ještě dost materiálu, totiž takového, abych mohl dát početně dost muzeu, takže ani nevím, kdy s tím budu hotov.*²⁸³ Čtrnáct dnů po napsání tohoto posledního dopisu Šrogl zemřel. Byly to právě předměty pro muzeum, které jeho mysl zaměstnávaly do samého konce jeho života.

Sbírka, kterou Náprstkovo muzeum v současné době uchovává, představuje pouhý zlomek toho, co Šrogl za svůj život nashromáždil. Nezahrnuje sice všechny typy předmětů, které s takovým zájmem sbíral, nicméně poskytuje určitý obraz toho, co bylo možné získat v době jeho pobytu v Nizozemské východní Indii.

278 Batavie 13. 1. 1897, dopis 133.

279 Weltevreden 27. 10. 1922, dopis 392.

280 Weltevreden 29. 11. 1923, dopis 428.

281 Tamtéž.

282 Weltevreden 7. 12. 1923, dopis 424.

283 Weltevreden 4. 1. 1924, dopis 430.

ZÁVĚR

Šrogl byl výjimečnou osobností. Jako houslový virtuos s touhou poznat celý svět a všude koncertovat navštívil mnoho zemí. Nejdlejší část svého aktivního uměleckého života prožil v koloniální Batávii. Zde naplno rozvinul svoje sběratelské zájmy, od přírodnin přes exotické umělecké předměty po klasické evropské malířství. V duchu dobových trendů ho zajímaly vizuálně poutavé předměty vhodné k výzdobě interiéru s nádechem tajemného Orientu. Tento záměr časem přerostl ve skutečný zájem o umělecký odkaz tradičních kultur a jejich svět mizející pod vlivem holandské koloniální nadvlády. Šrogl umožnil nahlédnout v rámci dobového kontextu do způsobu života evropských rezidentů a místních elit a do obchodu s uměleckými předměty. Vzniklo tak unikátní svědectví nejen o osobnosti Jozy Šrogl, ale také o životě v koloniální Východní Indii koncem 19. a v prvních dvou dekádách 20. století. Zcela jedinečný je celkový kontext sběratelství v dané době, jenž se uchoval díky Šroglu písemnému odkazu. Z něho také vyplývá, že Šrogl byl vzdělaným a vnímavým pozorovatelem života, pro kterého bylo sběratelství celoživotní vášní.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Prameny mapující osudy houslisty Józý Šrogl, jež jsou shromážděny v této publikaci, sestávají ze zdrojového materiálu několika druhů. Nejucelenější obrázek podává text Józova vlastního životopisu, který pod názvem „S housličkami světem: vzpomínky na pobyt a působení českého umělce v cizině“ Šrogl během svého života zamýšlel vydat a sám připravoval k publikaci. Tento text sám o sobě by byl ovšem neúplný, neboť pokrývá pouze období od roku 1886 do roku 1910, kdy se umělec po mnohaletém pobytu v zahraničí odhodlal k návratu do vlasti. Jeho cesty však rokem 1910 neskončily. Text vlastního životopisu proto doplňuje a dokresluje edice Józovy obsáhlé korespondence s příbuznými a přáteli, jež pokrývá i poslední léta jeho života. Do souboru editovaných zdrojů byl zařazen i kratší autobiografický text, jehož autorkou je Józova mladší sestra Růžena a který vhodně osvětluje okolnosti dětství a dospívání sourozenců Šroglových.

Editace zmíněného pramenného materiálu skrývala v sobě jedno úskalí, jímž je skutečnost, že zdaleka ne všechny texty se dochovaly ve fyzickém originále. Část Józova životopisu, pokrývající období od roku 1886 do února 1889, stejně jako značná část editovaných dopisů, je známa pouze z přepisu pořízeného Dagmar Lhotovou. Tato spisovatelka a redaktorka byla vnučkou Józovy sestry Růženy a k rozsáhlé korespondenci i textu nevydaného životopisu se dostala přes svého poručníka Alexandra (Sášu) Šrogl, Józova synovce. Během let veškerý shromážděný materiál roztřídila a ve spolupráci s manželem Zdeňkem Karlem Slabým velmi pečlivě a erudovaně přepsala do strojové podoby.

V případech, kdy to bylo možné, vychází tato edice textů z rukopisných originálů. V některých případech však bohužel už fyzické originály nejsou k dispozici, edice tedy v těchto případech vychází pouze z přepisu Dagmar Lhotové (což neumožňuje posoudit, zda nesrovnalosti v textu jsou vlastností originálu, nebo chybami vzniklými při přepisu). Na tuto skutečnost je v editovaném materiálu důsledně upozorňováno v poznámkovém aparátu.

Při transkripci byly uplatněny zásady moderní metodické příručky pro vydávání novodobých historických pramenů.²⁸⁴ Snahou bylo v co nejvyšší míře zachovat dobový ráz dopisů a osobitý literární styl pisatelů, samozřejmě s ohledem na srozumitelnost textu pro současného čtenáře. Důsledně nesprávné užívání některých slov a nespisovnost tvarů byly proto zachovány, stejně jako archaický způsob psaní některých slov, včetně cizojazyčných výrazů.

284 ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie.*

EDIČNÍ ZNAČKY

Při úpravě textů bylo užito některých edičních značek. Hranaté závorky vyznačují zásahy editorů do textu [vložený text], například v místech, kde bylo potřeba rozvést zkratku či doplnit vypuštěné písmeno či slovo, aby věta dávala logický smysl. Ediční značka [...] označuje nečitelná místa v originálu. Nejisté čtení slov je označeno [?], pro logické či jazykové chyby je použito ediční značky [!].

Škrty, vypovídající o genezi textu, jsou v textu vyznačeny lomenými závorkami <škrtnutý text>, drobné opravy, stejně jako vsuvky, byly akceptovány bez upozornění.

PRAVOPIS

Užití malých a velkých písmen je přizpůsobeno současným normám („Nový Rok“ / „Nový rok“, „štedrý večer“ / „Štedrý večer“). Psaní předložek „s“ / „z“ je normalizováno, stejně tak užití měkkého a tvrdého i/y a psaní „mě“ / „mně“. Rovněž je upraveno přehození písmen v předponě „vz“ („vzlášť“ – „zvlášť“).

Psaní vlastních jmen je v zájmu srozumitelnosti textu sjednoceno a upraveno podle spisovného či nejčastěji užívaného tvaru, v textové poznámce a ve jmenovém rejstříku jsou uvedeny varianty psaní (například „Vieniavský“ / „Wieniawský“, „Premyslaw“ / „Premyslav“ / „Przemysler“). Zeměpisné názvy jsou ponechány ve shodě s originálem, včetně rozkolísanosti psaní (např. „Batavia“ / „Batávie“, „Sukabumi“ / „Sokaboemi“), a v případě potřeby vysvětleny v textové poznámce (např. „Podvoloczyska“ – „Pidvoločysk“, „Greifendorf“ – „Hradec nad Svitavou“).

Zkratky jsou rozepisovány, doplněné části v odpovídajícím tvaru vyznačeny hranatou závorkou. Nerozepsány zůstaly pouze dnes běžné a obecně srozumitelné zkratky (např. „hod.“ – „hodin“, „pí“ – „paní“, „r.“ – „rok“, „např.“ – „například“) a zkratky označující měnu („fr.“ – „franků“, „rub.“ – „rublů“, „doll.“ – „dolarů“, „zl.“ – „zlatých“, „ČK“ – „československých korun“). Rozkolísané psaní běžných zkratk bylo sjednoceno podle dnešních pravidel („n. př.“ – „např.“, „t.j.“ – „tj.“). Použití značek stupnic je přizpůsobeno dnešní normě (např. „25° Réam“ – „25 °R“). Psaní titulů je upraveno podle dnešní normy („Dr.“ – „dr.“, „ing.“ – „Ing.“). U názvů konkrétních uměleckých děl (např. obrazů, knih, hudebních skladeb) jsou doplněny uvozovky.

ČLENICÍ ZNAMÉNKA

V zájmu srozumitelnosti textu dnešnímu čtenáři je interpunkce ve větách upravena podle současného standardu, s výjimkou častého užívání středníku, který je ponechán podle dobové normy. Členění odstavců je ponecháno ve shodě s předlohou.

SYNTAX

Grafická podoba dat je upravena podle dnešní normy („15/6“ – „15. 6.“), letopočty jsou v hranatých závorkách doplněny do věcné i formální úplnosti („[18]93“). Číslice jsou většinou ponechány ve shodě s předlohou, jen ve větách obsahujících velké množství číselných údajů jsou v některých případech (například množství a ceny zboží) číslice nahrazeny odpovídajícím slovním výrazem. Číslovky na začátku vět jsou rozepsány slovy („3 misky“ – „Tři misky“). Rovněž v případě číslic se slovní koncovkou je výraz rozepsán („14denní“ – „čtrnáctidenní“), v případě dat je slovní koncovka nahrazena tečkou („5ho května“ – „5. května“). Za řadovými číslovkami je doplněna tečka.

DOBOVÁ A JAZYKOVÁ SPECIFIKA

Dobové psaní slov a cizích či přejatých výrazů bylo pro zachování autenticity textu ponecháno ve shodě s předlohou („kollega“ – kolega, „hollandsky“ – holandsky, „bassin“ – bazén). Autor vyšperkoval svůj text množstvím slov i celých pasáží v cizích jazycích. Pro snazší orientaci čtenáře byla tato slova vyznačena v textu kurzívou, s výjimkou slov do češtiny přejatých a obecně srozumitelných (např. „rádža“, „ksicht“). V souladu s originálem byl ponechán Šroglův (v některých případech fonetický) zápis cizojazyčných výrazů, včetně rozkolísanosti psaní, v textové poznámce je potom upozorněno na správný způsob zápisu, včetně moderních transkripcí. Příklad cizojazyčných výrazů provedené editorkou jsou v textových poznámkách, občasné v textu se vyskytující překlady v kulatých závorkách jsou dílem samotného J. Šroglá. Užití nespisovných a občas i novotvořených výrazů je pro zachování maximální autenticity textu ponecháno v souladu s originálem.

POZNÁMKOVÝ APARÁT, REJSTŘÍKY

Edice je vybavena poznámkovým aparátem, který sestává z poznámek pod čarou, vyznačených arabskými číslicemi. V nich je upozorněno na různé vlastnosti editovaného textu, možné varianty psaní, překlady cizích výrazů, vysvětlení archaických slov apod. Součástí poznámkového aparátu jsou rovněž vysvětlivky hojně se vyskytujících dobových reálií, osob a kulturních narážek, na něž se v textu odkazuje.

Edici doplňuje rovněž jmenný a místní rejstřík. Rejstříky jsou řazeny alfabetaicky. Lokality jsou seřazeny podle současných oficiálních názvů, variantní názvy, jež se v edici vyskytují, jsou vždy uvedeny v závorce za názvem oficiálním.

POZNÁMKY K JEDNOTLIVÝM PRAMENŮM

ŽIVOTOPIS „S HOUSLIČKAMI SVĚTEM“

Joza Šrogl začal pracovat na svém životopise (ježž v osobních dopisech nazývá „Memoiry“, viz např. dopis č. 321 z 30. 4. 1920) po návratu z Batávie v roce 1910. Již v roce 1914 ho v korespondenci (viz dopis č. 286 z 20. 6. 1914) ujišťuje jeho přítel A. Valenta, že ho četba Józova životopisu nesmírně zaujala, a dovoluje si navrhnout několik textových úprav. Zřejmě tedy byl v té době korpus Vzpomínek již sepsán.

Do současnosti se životopis částečně zachoval v podobě nsvázaného rukopisu, složka z pozůstalosti obsahuje navrhovanou titulní stranu, věnování a dále text od str. 47 (původního Šroglůva číslování). Úvodní část od počátku Šroglových cest v říjnu 1886 až do února 1889 (kdy pobýval v Havaně) je tedy známa pouze z přepisu pořizovaného Dagmar Lhotovou a Zdeňkem Karlem Slabým.

Rukopisný originál je psán úhlednějším pravopisem než osobní korespondence, J. Šrogl používá vzletnějšího slohu a spisovnější podoby jazyka. Rozkolísanost psaní slov i frekvence užívání expresivních výrazů je výrazně nižší.

Text životopisu je členěn do oddílů formulovaných do podoby dopisů nejmenované adresátce. Je možné (ba pravděpodobné), že skutečná korespondence také sloužila memoárům za podklad, čemuž by mohla nasvědčovat i Šroglůva poznámka v textu („Jsi zase o kousek poznání našeho života bohatší. Kdo ví, nebudu-li sám jednou čerpati z těchto zdrojů, až paměť vypoví službu a zahálí se v mlhu zapomínání.“, pasáž č. LXVII z 7. 8. 1897). Identita adresátky zůstává bohužel neznámá. Šrogl své beletristicky laděné dopisy psal nepochybně osobě ženského pohlaví, uměleckých zálib a nezanedbatelného vzdělání. Domněnku, že adresátkou byla Józova sestra Růžena (jak se tradovalo v rodině), je třeba zahrnout s ohledem na časté zmínky o sestře Růženě ve 3. osobě, které se v těchto dopisech vyskytují. Mnohé indicie z textu však naznačují, že ho s adresátkou pojil blízký příbuzenský (?) vztah. S jistou pravděpodobností je možno usuzovat, že tyto dopisy byly patrně určeny některé z jeho sestřenic z rodiny plaského strýce Ferdinanda Nebeského (bratra Šroglůvy matky). Zejména s Marií (nazývanou v rodinné korespondenci „Máři plaská“) udržoval podle všeho po mnoho let čilou korespondenci, jak je možné soudit ze zmínek v dopisech bratru Karlovi (např. „Máři plaské jsem psal, ovšem nic duchaplného, to se nedá poroučet.“, dopis č. 70 z podzimu 1891; „Od Máři plaské jsem dostal nedávno psaní, na které jsem, to se ví, hned odpověděl.“, dopis č. 125 z 29. 6. 1896). Některé jiné zmínky v textu se však zdají této teorii opět odporovat (například zmínka o „sestřeničkách“ v oddílu XXXVII. z 4. 7. 1893). Nezbyvá tedy než konstatovat, že identitu oné tajemné Józovy korespondenční přítelkyně s jistotou neznáme.

Text byl při editaci ponechán rozčleněný do jednotlivých datovaných oddílů, kterým byly (pro snadné odlišení od edice osobní korespondence) přiděleny latinské číslovky.

EDICE KORESPONDENCE

Do souboru osobní korespondence Józzy Šrogla, jež se dochovala z rozmezí let 1881–1924, byly zahrnuty dopisy Józzy Šrogla, Karla Šrogla, Růženy Lhotové, Alexandra Šrogla, Josefa Lhoty, Velebína Urbánka, A. Valenty a Jiřího Herolda. Jedná se o pestré směs textů, jejichž autoři i adresáti byli Józzyovi nejbližší příbuzní a přátelé. Početně drtivě převažují Józzyovy dopisy bratru Karlovi. Jejich rukopis je méně úhledný a styl velmi neformální, často humoristicky laděný. K tomu bylo přihlédnuto i při editaci a nespisovné a expresivní výrazy byly pro zachování autenticity jazyka ponechány v původním znění.

Korespondence je v edici řazena chronologicky, každý dopis je opatřen záhlavím s pořadovým číslem uvedeným arabskou číslicí, datem, jménem odesílatele a adresáta. Jména jsou uváděna v oficiální podobě (např. „Anna Šroglová“, nikoli „Annie“, „Alexandr Šrogl“, nikoli „Sáša“), jedinou výjimkou je jméno Józzy Šrogla, jehož jméno je uváděno v této jím zaužívané podobě.

U každého dopisu je uveden popis a souhrn jeho fyzických znaků (rozměry, razítka, popisky pohlednice apod.), jež jsou pro přehlednost odlišeny kurzívou. Dokumenty, jejichž edice vycházela ze strojopisného přepisu Dagmar Lhotové, a nikoli z originálů, jsou zřetelně označeny.

VZPOMÍNKY RŮŽENY LHOTOVÉ

Šroglův vlastní životopis a korespondenci doplňuje ještě jeden pramen – životopisné vzpomínky jeho sestry Růženy, provdané Lhotové. Text je psán v er-formě, Růžena v něm sama sebe označuje svým křestním jménem Klára, rovněž jména některých jiných osob jsou uváděna v pozměněné podobě. Edice textu vzpomínek Růženy vychází z dochovaného originálu.

JÓZA ŠROGL: S HOUSLIČKAMI SVĚTEM

VZPOMÍNKY NA POBYT A PŮSOBNÍ
ČESKÉHO UMĚLCE V CIZINĚ²⁸⁵

285 Připsáno níže tužkou „Od 1886-1910“.

Památce drabé matky

„Zápisky muzikanta“²⁸⁶

Vlastním nákladem vydává
Józa Šrogl

286 Připsáno výše tužkou: „Od r. 1895“.

Když jsem opouštěl v roce 1910 Nizozemskou Indii²⁸⁷, maje v úmyslu usaditi se po dvacetipětiletém pobytu v cizině ve vlasti, byl jsem z několika stran vyzván, abych sepsal své příhody. Vedle vyličení drobných příběhů měl obsah spisu dáti čtenáři představu o zařizení hudebního života v cizích zemích, která by snad byla některému z mladších kolegů pohnutkou k cestování a tím dala další podnět k dalšímu rozšiřování naší hudby v cizině. Vyzvání jsem nevyhověl ihned, příčiny mého otálení a váhání byly mnohé.

K uveřejnění pamětí opravňuje buď věhlas spisovatele, jímž se stává každá nepatrná okolnost života jeho zajímavou, aneb též výjimečné postavení osoby žijící šťastnou náhodou v blízkosti lidí významných, která pomůže spisem svým zachytit momenty pro historický vývoj důležité.

Ničeho podobného u mne nebylo. Umělecky většinou nepatrné figurky, jimiž jsem byl v době svého působení v cizině obklopován, měly sice místní význam, ale nárok na zájem poměrů neznalého činiti nemohou.

Bude mi proto obmeziti se na vyličení menších epizodek, které propletu krátkými popisky zvyků v zemích, v nichž jsem žil.

287 Tj. Indonésii. Nizozemská východní Indie je název kolonie, užívaný do vyhlášení samostatnosti Indonésie v roce 1949.

I.

Starobělsk²⁸⁸ 10. 10. 1886

Děkuji ti, že jsi přijela do Prahy, abys mě doprovodila na první cestu do ciziny, doufám, že tvá šlechtná obětavost přinese štěstí. Není divu, že mi nebylo do smíchu, když jsem odjížděl z Prahy. Cestování na našich nepohodlných a špatně zařízených železnicích nepatří rozhodně k [část textu chybí].

Byl jsem proto v tak špatné náladě, že mne takové zvláštní kraje a přeměňující se tvář krajiny nedaleko Krakova poněkud upoutala. [1]

V Krakově jsem se zastavil, abych vyplnil diplomatický úkol, jímž mne poctil přítel. Když mne vítal na krakovském nádraží Polák pan O., s kterým jsem se v Praze seznámil, připadal jsem si osobou velice důležitou a tvářil jsem se asi prapodivně, neboť můj průvodce mne překvapil po krátké chvilce neočekávanou otázkou:

„Neschází vám nic? Mohli bychom se snad zastavit v některém hostinci,“ na kteroužto otázku jsem zavrtěl hlavou a kráčel energicky dále.

Můj důležitý úkol byl totiž následující: Pan O. má zavedený v Krakově podobný obchod jako S. v Praze a dlel jistou dobu u nás, aby poznal rozdíly v zavedení. Mimo to má pan O. sestru. Přítel N. hodlá vstoupiti v užší svazek s rodinou zámožného krakovského kolegy, jakožto obezřetný obchodník vyhlédl S. mne, bych si na cestě přes Krakov okoukl nevěstu, podíval se, jak to u nich vypadá a podal o výsledku svého pozorování nestranný úsudek. Jak vidíš, dělá se to v našich občanských kruzích právě tak jako i u vysoké šlechty, jenom s tím rozdílem, že si [...] a ti volí za diplomaty osoby věkem pokročilejší, ve znalosti krásného pohlaví zkušenější a sotva si k účelu tomu vybírají umělce vznětlivých povah. Já alespoň podlehl na krátko kouzlu v národní kroj oblečené, půvabné Zosji (jméno dotyčné krásky), a poněvadž se mi i zařízení, které svědčilo o blahobytu, i prohlídka závodu pana O. zamlouvalo, podal jsem příteli našemu zprávu, o které nevím, jak ji přijme.

Další cesta Polskem a Haličí byla velice zajímavá (či snad byla Zosja příčinou mého dobrého rozmaru?). Ráz krajiny se úplně přeměnil. Místo našich obydlených krajů objevují se rozsáhlé stepi a řídké osady s bídými chatrčemi, blahobyt, který u nás přes vše naříkání sídlí, mizí znenáhla, i lze tu vycítiti, že životní potřeby jsou mnohem menší našich. V Podvoloczysce²⁸⁹ na [...] hranici byly nám odebrány pasy kvůli zjištění správného visa. Ve Voloczysce²⁹¹ na ruské straně konána prohlídka zavazadel. Konečně jsem se octl na vytoužené ruské půdě! Pochopíš, jak na mne

288 Starobilsk, město ležící dnes na Ukrajině.

289 Pidvoloczysk, město ležící dnes na Ukrajině.

290 Nečitelný text, jednalo se ovšem v této době o hranici Rakouska-Uherska (Zalitavska) s Ruskou říší.

291 Voloczysk, město ležící dnes na Ukrajině.

všechno to nové a svérázné působí. Nemám své dojmy ještě spořádané. Jakmile se zde více porozhlédnu, pokusím se Ti napsat, čím se mi zdají povaha a zvyky Rusů od našich rozdílnými. Pohostinnost a srdečnost mých nových známých mne překvapuje.

Vrátím se však k cestě, která mne vedla přes Kyjev a Charkov, na poslední stanici přihlásil se ke mně starý pán, jenž se představil jako otec dra Andersohna²⁹². Jeli jsme pak v starodávném povoze celý ještě den do Starobělska. Město je nevelké, rázu dlouhých ouzkých míst, jež jsem viděl. Již zdálky svítí se pozlacené kupole *so-boru* (hlavní chrám). Střed města je pravidelně a nově stavěn. Domy jsou většinou přízemní, pokryté plechovými zeleně nebo rudě natřenými střechami. V městě panuje jakási archaičnost²⁹³ nepoznaná mnou dosud nikde. Následkem špatného železničního spojení platí se zde za některé potraviny ceny připomínající dávný zlatý věk: tři tučné husy např. jsou za rubl.

Rodina doktorova sestává z paní Anny Andrejevny, asi osmileté dcerušky Olinči a hochů Tolin, Kolin a Eti. Těmto mládencům mám vštěpovat základy umění sv. Cecilie²⁹⁴. Dorozumění bude asi těžké, poněvadž jsem od nich (přes ujišťování paní, že kluci rozumějí trochu německy i francouzky) až doposud nic jiného neslyšel nežli „*Ja, ja, ja*“. Domácnost doplňuje statná ruská kuchařka [...], *gorničnája* (panská) Duňáša, kočí [...] a sluha Timofěj. Doktor Andersohn studoval v Rize a mluví slušně německy. Je zde *újezdnyj vrač* (okresním lékařem), má, jak se zdá, mnoho pacientů a vzbuzuje ve mně dojem milého člověka. Myslím, že spolu dobře vyjdeme.

Hned druhý den po mém příjezdu byl (zvaný) večírek, kde jsem byl představen smetánce starobělské společnosti. Pan Brzobohatý s paní, Češkou, rozumí se byl a také pan Pelikán, Čech s ženou Ruskou. Dvě zdejší učitelky (sestry) Jelena a Naděžda Aleksandrovna se mně zamlouvají, zvláště Jelena, krátce ostříhaným vlasům Naděždy musím teprve přivyknout. Paní plukovníková, žena typické ruské krásy, mne doprovázela na klavíru. Při rozloučení pravila: „Navštivte nás, bude se vám v první době, nežli si získáte přátele, jistě stýskat. Nuže, zalíbí-li se Vám naše domácnost, chodte co nejčastěji.“ Slova snad pouhé zdvořilosti, ale řečená s tak okouzující roztomilostí, že jsem byl dojat. Co jsem v odpověď zamumlal, nevím, cítím ale, že se mi u nich jistě bude líbit. Končím prozatím. Jsem zvědav, co se z mého zdejšího pobytu vyvine.

292 Ve Šroglových dopisech se objevuje i varianta psaní „Anderssohn“.

293 Tj. archaičnost.

294 Tj. hudby, již je sv. Cecilie patronkou.

II.

20. 12. 1886

Posílám Ti poprvé z ciziny přání k Vánocům a Novému r[oku]. Vzpomínej na mne, já se budu v duchu veseliti s Vámi. Slíbený popis zdejších zvyků a mravů prozatím neposílám. Místo toho posílám některé maličkosti, které, prosím, bys rozdělila dle připojených adres.

Stálým stykem se zdejším okolím nepůsobí na mne více ráz novoty. Co zdálo se mi na počátku velezajímavým, stává se všedním. Vžil jsem se již tak ve zdejší poměry, že po dvouměsíčním pobytu skoro ani nevím, o čem zajímavém bych měl psát. A přece vycítuji každým krokem, že život lidí, s kterými se stýkám, má jiný základ, jinou morálku a podléhá jiným vlivům nežli život můj.

Učinil jsem některé nové známosti. Dr. Koplonsky a lékárník Gera povzbuzují mne k učení polštiny, ve které dělám slušné pokroky. Začal jsem čísti „Ogniem i mieczem“²⁹⁵ od Sienkiewicze. U plukovníků bývám velmi často, snad více nežli by bylo zapotřebí, i s krajany jsme se sešli. S Věrou Nikolajevnou připravujeme právě *jolku* (vánoční stromek). Zlatí se ořechy, pletou papírové řetězy atd. Práce se mi rozhodně více zamlouvá nežli učení mých dvou pitomců (chovanců). Zabírá na štěstí pouze 1 a ½ hod. denně, ostatní čas je můj.

Nedávno se přihodila v rodině plukovníkově rozrušující událost. U dvou malých dětí byla guvernankou mladá dívka Zinočka, dcera jistého generála, přítele plukovníkova. Jak jsem se později dozvěděl, seznámila se v době svých studií v Petrohradě se studentem nihilistou, který ji uvedl do anarchistického kroužku, jehož členem se stala, aniž by si byla vědoma vážného dosahu podobného kroku. Kroužek byl vyzrazen, někteří ze členů včas uprchli, jiní byli (mezi nimi i Zinočka) zatčeni. Z nedostatku důkazů byla mladá dívka propuštěna, dána pod policejní dohlídku a poslána k otci. Tím se zdála být věc ukončena. Stalo se ale jinak. Jednoho dne seděl plukovník u psacího stolu obstarávaje svoji korespondenci. Zinočka zabývala se v této místnosti ruční prací. Věra Nikolajevna ležela nemocna. Sluha přinesl právě došedší dopisy, z nichž poslal plukovník Zinočce jeden, pro který si sama došla a ihned otevřela, stojíc za jeho židlí. V několika okamžicích ozvala se revolverová rána. Když se zděšený plukovník ohlédl, ležela Zinočka v krvi na podlaze. V ruce držela psaní, jež právě obdržela ze Švýcar od předsedy kroužku anarchistů, v kterém jí bylo poručeno zastřeliti do čtrnácti dnů jistou vysoce postavenou osobu. Ubohá Zinočka věděla, že kdyby neuposlechla do té doby rozkazu, bude jinému členu kroužku poručeno zavraždit ji, proto se usmrtila raději sama.

295 Román „Ohněm a mečem“, první díl trilogie z polských dějin Henryka Sienkiewicze, byl poprvé publikován v roce 1884.

Představíš si, jak událost ta působila na Věru Nikolajevnu a jaký rozruch vyvolala v našem městečku.

Nyní však o něčem veselejších. Snad se ti zavdčím následující typicky ruskou anekdotou:

Jde Němec v temné noci z návštěvy domů a vede s sebou kozla. Cesta vede hřbitovem s nedávno vykopaným hrobem, do kterého oba spadnou. Němec namáhaje se, aby se dostal ven, křičí o pomoc. Tou dobou jde okolo hřbitova několik vojáků Malorusů. Když zaslechnou křik vycházející z hrobu u mohyly, pokřičují se hrdinové, načež krácejí směle vpřed. Před hrobem se zastaví a naslouchají nesrozumitelným nadávkám Němce. Počíná rozhovor Malorusů s domnělým obyvatelem podzemí. „Čeho si přeješ, hříšná duše?“

„Pomozte mi dostat se ven,“ odpovídá podzemec lámanou ruštinou. „A ty, kdo jsi?“ „Člověk.“ „Jsi-li člověk, odříkej otčenáš!“ Němec ani muk, tolik po rusky neuměl. „Jakýpak ty jsi člověk, když ani otčenáš neumíš!“ a nechali ho tam. Pak odešli podále, povídá jeden nejrozumější: „Kdož ví, bratci, snad je to přece jen člověk, a jestli ne, vždyť je nás přece tolik, nedáme se, pojďme, vytáhneme ho.“ Sepjali několik věnců, hodili Němci v hrob a povídají: „Lez!“ Němec si ale myslí: Jestli se dám vytáhnouti dříve já, zůstane tu kozel, který se sám nedostane ven, proto připnu napřed kozla. Vymyslel – udělal. Malorusové táhnou. Když se objevilo cos temného na pokraji mohyly, povídá jeden: „Počkejte bratci, přesvědčíme se dříve, co to je.“ Načež začíná ohmatávání. Dole se objevila dlouhá brada, něco výše rohy. To našim hrdinům dodalo. „Čert, čert, spas duši, kdo můžeš,“ a nebohý kozel letí zpátky k důmyslnému Němci, s nímž zůstal v předčasném hrobě až do rána.

Abych nezapomněl, strýc Alojz z Rostova zve k návštěvě.

III.

Starobělsk 6. 5. 1887

Jsem opět v Starobělsku. Následující řádky poučí Tě o mých příhodách v Rostově²⁹⁶. Na cestě do [...] nejbližší železniční stanice, zažil jsem malou nehodu. Jarními dešti rozměkla step tak důkladně, že se stalo cestování v *tarantase* (povoze) nemožným. Staniční dozorce radil, abych jel několik zbývajících verst koňmo. Nezbývalo nic nežli uposlechnout jeho rady aneb očekávati, až step poněkud utvrdne. Rozhodl jsem se pro první. *Jamščik* (kočí) naložil zavazadla na jednoho koně, my usedli na druhé a pustili se vpřed. Jízda v kozáckých sedlech je tak pohodlná, že i sváteční

296 Jedná se o Rostov na Donu, město ležící na jihu evropské části Ruska.

jezdec, ke kterémuž druhu umělců patřím bohužel já, při nejmenším šetření zákonů rovnováhy, odbude podobný kousek se zdarem. Až do první stanice šlo všechno dobře. Vaňka[?], v očekávání dobrého zpropitného, učinil několik odvážných poklon mému jezdeckému umění. Široký úsměv zdobící jeho tvář při schovávání [...] na vodku svědčil o podařené taktice a znalosti lidské povahy. Z předposlední stanice předváděl *jamščík* čtyry koně na druhou. [?] Pobádána povzbuzujícím vlivem jarní nálady, dala se má jinak klidná Rosinanta do klusu, následkem čehož se mi sesmekl pláid²⁹⁷. Ztrátu jsem hned nezpozoroval. *Jamščík* se nabídl k hledání ztraceného předmětu, předal koně mně a ukázal směr k blízké stanici. V pravé ruce třímal jsem otěže svého koně, v levé provazy druhých. V upomínkách na dávné minulé doby mládí kráčela Rosinanta unyle kupředu. V nestřeženém okamžiku klopýtla, já letěl přes hlavu do bláta a svěřené mi erární koně rozběhli se po velké stepi. S obtíží vydrápal jsem se zase na svoji Rosinantu, která očekávala v neporušeném klidu dalších projevů mého jezdeckého umění, a v krátku dostihl jsem nedaleké stanice. Otázku dozorcovu o koních a Vaňkovi jsem ignoroval. *Jamščík* zmizel i s plaidem.

V Rostově jsem byl uvítán upřímně strýcem, jenž mne dovezl přes step (letohrádek Koškina, kde nyní bydlí, vzdálený od města asi tři versty). Pamatuješ se na jeho výraznou tvář roubenou hustým dlouhým vousem, nyní již silně prošedivělým?

Teta i děti staraly se všemožně učiniti mi pobyt v jejich domácnosti příjemným. Přijel jsem právě na *Paschu* (velikonoční svátky), již Rusové slaví velice okázale. Po půlnoční bohoslužbě podává *jaščeník* (kněz) kříž k políbení a se slovy „*Christos voskres*“ (Kristus vstal z mrtvých) celují se známí a dost často i neznámí mezi sebou. Zvyk ten zdá se mi býti velice příjemným, zvláště kde se dá přitočiti k mladým hezkým děvčátkům.

Na druhý den jsem seděl před dáčou pozoruje svátečně vyšňořené vesničany, kteří se ubírali do města. Uviděl jsem mezi nimi jednu roztomilou *chachalušku* (Malorusku), k níž jsem se obratně přitočil a se slovy „*Christos voskres*“ očekával sladkou odměnu své znalosti ruských zvyků. Holčička se na mne podívala, ale patrně jsem se jí nelíbil, se slovy „*puskaj voskres*“²⁹⁸ ubírala se klidně dále. První nezdar na ruské půdě!

Na Boží hod se dělají slavnostní návštěvy. Ruské hospodyňky mají příležitost pochlubiti se svým kuchařským uměním.

Navštívil jsem několik kolegů, jichž jsem se zeptal na rostovské poměry. Je zde hudební spolek nyní bez dirigenta. Kdybych se chtěl v Rostově usaditi, mohl bych pak místo obdržeti. Rozmyslím si to.

Pianista Kortmann[?] přislíbil účinkovati, učitel zpěvu Fesvari[?] obstaral nějakou fešáckou zpěvačku. Navštívil jsem redaktora hlavních novin, učinil poklonu i dru-

297 Tj. pléd, přehoz.

298 „Puskaj“ je výraz lhostejnosti – „Aťsi“, „No a co“. Pravoslavní věřící tradičně odpovídají na velikonoční pozdrav „Christos voskres“ výrazem „Voistinu voskres“ („Vskutku vstal z mrtvých“). Józovi se na jeho náboženské pozdravení dostalo odpovědi, již by bylo možno volně přeložit jako: „No jo, tak vstal.“ (rus./ukr.).